ZECE ANI PE GOLGOTA SIBERIANA

Petru
Munteanu-Iloaia

ISBN 973 22-0838-4

Coperta de DANIEL NICOLESCU

Ilustrația copertei: VASILI VEREȘCEAGHIN'

Carte apărută cu sprijinul
Ministerului Culturii

ISBN-973-22-0838-4

Petru MUNTEANU - ILOAIA

ZECE ANI PE GOLGOTA SIBERIANĂ

Editura EMINESCU
București, 2000

ARGUMENT

Poate că niciodată n-aş fi scris această carte... Cam aşa s-ar cuveni să încep următoarele rânduri. Numai că n-ar fi deloc adevărat. întreaga poveste este de la un capăt la altul adevărată, de un adevăr pe care numai viaţa ni-l aşază mereu dinainte, ca să vadă dacă suntem în stare să-l suportăm. Odată ce cartea era scrisă, singura mea nehotărâre era dacă s-o public sau nu. Nu eram eu nici primul, nici ultimul dintre militarii români care suferiseră detenţii nedrepte în îndepărtata Siberie sovietică; în marea ţară a socialismului biruitor, cum i se zicea într-o vreme, nu prea demult.

Când, într-o zi din anul de graţie 1995, mai exact în 4 mai 1995, am citit în *România liberă* o stupefiantă declaraţie a ambasadorului Federaţiei Ruse la Bucureşti, excelenţa sa E. D. Ostrovenko. Acesta cu ocazia sărbătoririi semicentenarului victoriei asupra fascismului, s-a pronunţat într-o conferinţă de presă, despre ceea ce el numea „destinul prizonierilor de război sovietici în lagărele de concentrare de pe teritoriul României". Ce-i drept, în continuare ziarul comenta scurt şi cuprinzător: „Este pentru prima oară când se afirmă că România a avut gulaguri pentru militarii sovietici. Noi ştiam că lucrurile stau invers".

Atunci mi-a venit, şi mie pentru prima oară, ideea să public neapărat această carte. Ca pe un document de necontestat că lucrurile au stat într-adevăr invers. Căci,

dacă lagărele din România n-am avut cum să le cunosc, le-am cunoscut, în schimb pe celelalte. Așa că paginile care urmează nu mai sunt simple mărturisiri, ci documente suplimentare care vor să confirme și ele, întru totul, contrariul.

Autorul

I

O SENTINȚĂ STRIGĂTOARE LA CER

Gânduri de întoarcere în timp și pagini care vorbesc inimilor noastre, despre cei mai frumoși dar și mai chinuiți ani ai vieții. O tinerețe furată și minunea revenirii de la moarte la viață. Sunt file însângerate din cartea durerii.

Am plecat încrezător la chemarea patriei și mi-am lăsat acasă soția și fetița, înlăcrimate. Trebuia să-mi fac și eu datoria ca sublocotenent într-o unitate de grăniceri, care avea să se refugieze, de la Chișinău la Bacău și apoi peste munți, la Alba Iulia. Acolo, am fost încartiruiți pe companii în satele de peste râul Mureș: Hăpria, Straja și altele - pentru refacere, continuându-ne totuși programul de instruire și pregătire militară. Toate acestea au avut loc înainte de străpungerea frontului de pe linia din 1944 a lașilor. Smulsă încă o dată statului român, Basarabia se afla sub dominația expansioniștilor imperialiști sovietici.

A venit ziua de 23 August 1944, cu adevărat o cotitură istorică în destinele patriei noastre. Armata măghiară horthystă, masată după Dictatul de la Viena în inima Transilvaniei, a trecut la atac. În fața acestei situații, Comandamentul român a ordonat unităților aflate în zonă să ocupe imediat poziții de apărare. În grabă, unitatea noastră de grăniceri, a primit ordin să organizeze un batalion de luptă cu misiunea de a rezista pe linia frontului deschis și să respingă atacurile forțelor inamice.

• Mie, ca primă sarcină, mi s-a ordonat să urmez îndeaproape batalionul cu hrana rece necesară ostașilor. Mi

s-au încredințat așadar un autocamion capturat de la germani, precum și oamenii de serviciu: un sergent, șoferul - caporal și câțiva ostași încărcători.

- Unde o fi batalionul nostru de grăniceri? ne întrebam unii dintre noi. Oriunde ar fi, oriunde s-ar afla, pe linia frontului deschis - am gândit eu - trebuie să-l găsim. Este vorba de circa o mie de oameni, frații noștri ostași, pe care nu trebuie să-i lăsăm să rabde de foame.

Trecuse o zi de la plecarea batalionului. Aveam în Benz-ul nostru trei butoaie de marmeladă, în jur de o mie de kilograme de mezeluri și pâine pentru întreg efectivul de ostași ai unității intrate în luptă. Pentru a afla încotro ne îndreptăm, trebuia să căpătăm cât mai multe informații, fie de la curierii veniți de pe linia frontului, fie de la eventualii ostași răniți și,în cel din urmă caz, de la populația civilă ce se refugia spre interior, în spatele frontului.

În căutarea batalionului sau măcar a informațiilor unde s-ar afla luptătorii noștri, am ajuns în orașul Blaj. Pe străzi multă forfotă, prin mulțime se vedeau și ostași ai Armatei roșii, proaspăt sosiți în înaintarea lor victorioasă. Cui să te adresezi? Pe cine să întrebi? În gară trenuri venite din diferite direcții. Amestecați cu refugiații erau și mulți ostași români.

- Șofer, vezi unde putem staționa! i-am zis eu. Trebuia să fim feriți de ochii curioșilor, care nu puteau fi decât militari ai armatei străine. Pe urmă am ordonat altfel: Sergent, să lăsăm mașina noastră pe strada asta mai puțin circulată de lângă piață.

Am hotărât în acel moment, împreună cu sergentul Șișu, să mergem spre gara orașului. Acolo, furnicar de oameni, de toate vârstele. Am întrebat pe unul și pe altul, dar mai ales pe ostașii pe care i-am întâlnit. Cu toate acestea, n-am aflat mare lucru. Deodată, în fuga mare, vine

un soldat pe care îl lăsasem la autocamion, și cu sufletul la gură, acesta raportează:

- Domnule sublocotenent, soldați sovietici s-au urcat cu forța pe mașina noastră și vor să ne-o ia!

Am revenit imediat la autocamionul cu hrana rece a batalionului. Acolo, am dat peste niște ostași sovietici, veseli și morți de beți. Situația era cât se poate de serioasă. Ce, oare, era de făcut? Noi înarmați, ei înarmați. Să te opui lor, se putea ajunge la un conflict de nedorit. Limba rusă nu o cunoștea nici unul dintre noi. Cum puteam să ne înțelegem? Un singur soldat, aflat ca încărcător-descărcătOr pe autocamion, de loc din Basarabia putea încropi câteva cuvinte în pravoslavnica limbă a tavarișcilor.

Din câte am înțeles noi, soldații ruși decretaseră că mașina puternică, încărcată, li se cuvine lor, ca fiind captură de război. Tocmeli și ciorăvăieli ca să-l facem să înțeleagă pe soldatul rus bine afumat, cocoțat la volan, să se dea jos. Acesta de bună seamă nici nu voia să audă. în cele din urmă am căzut de acord să le cedăm camionul, dar nu înainte de a merge la comandament și, acolo, să întocmim formele legale. I-am convins că numai așa putem să le predăm mașina. Ni se încredințase acel autocamion, fie și de proveniență nemțească, așa că răspundeam de el. Zadarnic am încercat să-i facem să înțeleagă că suntem și noi ostași și că facem parte din armata română; că trebuie să luptăm alături de ei, armata victorioasă, pentru cauza mare a zdrobirii dușmanului comun, care era hitlerismul.

între timp, m-am înțeles în șoaptă cu oamenii mei:

Când mă voi îndepărta, cu acești hrăpăreți turmentați de băutură, spre comandament, voi, urcați la volan și dați-i drumul tot înainte, până la ieșirea din oraș. Acolo, mă așteptați și pe mine. Nu plecați mai departe fără mine.

însoțitorii mei așa au și făcut. Eu, cu ostașii sovietici, am mers să căutăm comandamentul, care urma să

hotărască cui i se va cuveni maşina încărcată cu alimente. Am tot întrebat pe cei întâlniţi în cale unde se află comandamentul şi, având în vedere starea lor, am încercat să mă fac nevăzut şi chiar am reuşit. M-am întors în piaţă la ai mei dar aceştia bineînţeles dispăruseră, conform înţelegerii. Urma ca acum să mă îndrept şi eu spre ieşirea din oraş aşa cum, pe ascuns le dădusem ordin.

La marginea oraşului, ce-i drept, ostaşii mei mă aşteptau. înţelesesem că pe parcurs şi soldaţii sovietici renunţaseră să mai meargă la comandament în starea nu tocmai civilizată în care se aflau. Atunci, am şi hotărât că trebuie să părăsim imediat oraşul Blaj. Era periculos să faci faţă la tot pasul unor astfel de situaţii neprevăzute.

Era o zi caldă de început de toamnă şi orele după amiezei treceau repede. Bucuroşi că am scăpat de încurcătură, ne-am zis:

- Mergem, mergem tot înainte, până ce o aşezare omenească ne va ieşi în cale. Acolo vom poposi peste noapte, dar, în zori, ne vom vedea de treburile noastre. Poate vom afla şi cam pe unde s-ar afla batalionul care ne aşteaptă, desigur, undeva. Soldaţii noştri rămăseseră fără hrană de atâtea zile şi pentru asta puteam fi trimişi în faţa Curţii Marţiale. Nu era de glumă cu neîndeplinirea misiunii primite pe timp de război.

O dată cu seara, după mai bine de şapte kilometri de mers, am intrat într-un sat numit Crăciunel. Case, de o parte şi de alta a şoselei, toate în întuneric de păreau pustii. Multe dintre gospodării fuseseră părăsite, iar oamenii se adăpostiseră pe unde au putut de frica soldaţilor jefuitori ai Armatei roşii învingătoare. De cum intrau într-un sat, aceştia se puneau pe chefuri şi multe alte blestemăţii: femei şi fete urmărite pentru a fi batjocorite... Case prădate fără să aibă dreptul nimeni să crâcnească. Ce de mai chiolhanuri începeau cu păsări şi animale sacrificate de prin gospodării,

bine udate ppoi bu vinurile ce se găseau din plin în regiune, în plus petrecăreții împușcau și butoaiele pline cu vin, de prin pivnițele oamenilor. Curgea băutura prin găurile făcute de gloanțele lor încât se inundaseră cramele. Bravii ostași staliniști, turmentați de băutură, erau deseori furați de somn și se înecau chiar lângă butoaiele revărsate,

: Noi, pe autocamionul cu alimente, înaintam fără țintă pe șosea, cu gândul de a poposi și a fi încartiruiți numai după ce vom descoperi o gospodărie cu proprietarul acasă, ca să ne .bucurăm pentru o noapte de odihna cuvenită. Mâine în zori urma să plecăm mai departe în căutarea batalionului pierdut și cu luptătorii rămași fără de hrană.

înaintam cu privirile ațintite spre o cât de mică licărire din vreo gospodărie, pentru a cere gospodarului, oricare ar fi fost el, o mână de ajutor, găzduindu-ne pentru o singură noapte. Solicitam numai mult dorita ospitalitate!

Am mers așa mai bine de o sută de metri. Deodată, spre marele nostru noroc - gândeam noi - am zărit la o casă ferestrele slab luminate... Bucuria noastră însă nu a durat decât câteva clipe. Spre marea noastră mirare, din curtea gospodăriei au ieșit soldați âi Armatei roșii. Fugisem noi de ei, nu de mult, când am părăsit orașul Blaj, dar iată că am dat tot peste ei. Nu mai aveam încotro. Trebuia să oprim mașina. Se iviseră, ca din pământ, mai mulți soldați sovietici. Se vedea că erau turmentați de băutură și puși pe gâlceavă. S-au postat, unul câte unul, în fața mașinii noastre. N-am fi vrut să avem de-a face cu ei, aghezmuiți cum erau. în acele momente nu mai vorbeau ei, ci băutura din mințile lor înfierbântate. Tot rodul viei, credeau ei, trebuia pus la dispoziția lor așa de dornici erau de băutură. Chiolhanurile lor erau fără sfârșit...

Cine și-ar fi închipuit că din această clipă soarta ne-a fost pecetluită? Le-am spus cine suntem noi, de unde venim și unde mergem, iar ei bucuroși nevoie mare ne-au răspuns:

- A, voi românii! „Tavarisci" acum! Şi, după câte am înţeles de la ei: tavarisci şi buni prieteni...

- Voi luptaţi alături de noi! Hitler caput! Paşii na Berlin. Numai că noi, după câte se vedea, nu eram prea entuziasmaţi de această neaşteptată întâlnire, mai ales în starea în care se aflau cei ce ne ieşiseră în cale. Pentru noi bucuria nu era tot aşa de mare deoarece căzuserăm din lac în puţ!

în cuvinte puţine pe care ei nu le înţelegeau, am căutat să refuzăm invitaţia lor de a intra în curtea acelei gospodării şi de a ciocni un pahar de vin cu ei, în cinstea victoriei finale ce se dorea de către toţi.

La toate insistenţele lor de a trage maşina în curtea casei, am pretextat că suntem foarte grăbiţi să găsim unitatea militară care luptă undeva pe aproape şi care nu mai avea hrană de câteva zile. Dintr-o ciorăvăială la început amabilă, deodată, spunând nu ştiu ce între ei, au început să scoată pistoalele şi să ne ameninţe că ne împuşcă. în faţa ameninţărilor lor cu pistoalele, a trebuit să tragem maşina în curtea unde ei se încartiruiseră deja. Asta s-a întâmplat în seara aceleiaşi zile frumoase de septembrie 1944, când fugisem din calea lor din oraşul Blaj.

Am intrat în acea curte cu strângere de inimă, căci nu trebuia să uităm consemnul ce ni se dăduse la plecarea în misiune. Iar consemnul era acela de a nu avea de-a face cu ostaşii armatei roşii, mai ales cu marea masă a celor scăpaţi la băutură. ,

Ne-am zis:

- Fie ce-o fi! Mâine, în zori, trebuie să ne continuăm drumul. S-o „paşlim" înainte de a se dezmetici „ospitalierele" şi petrecăreţele noastre gazde.

Pentru a mă asigura de la început am ordonat:

- Sergent, vezi de instalează paza în trei schimburi, în apropierea camionului nostru. Cred că postul cel mai bun pentru santinelă va fi la poartă.

- Ostași, fiți cu băgare de seamă asupra încărcăturii și orelor de gardă! Nu luați parte la masa lor și feriți-vă să beți cu ei!

După ce le-am dat acest consemn, însoțit de un caporal, am plecat în sat pentru a găsi un loc de odihnă cât mai aproape de locul cazării grupului de ostași. Am găsit unul pe prispa casei unui gospodar care nu se refugiase. Caporalul urma să se odihnească și el, dar să fie totodată atent asupra oricărei mișcări suspecte în jurul nostru, căci o dată cu ivirea zorilor, ne aștepta o zi cât se poate de grea, în căutarea pe mai departe a unității noastre militare.

A trecut așa timpul până după miezul nopții când, deodată, sunt trezit din somn de către caporalul aflat de pază:

- Domnule sublocotenent, s-a auzit foc de armă din direcția unde se află autocamionul nostru! În întreg satul s-a dat alarma!

Ce se întâmplase? Soldatul de pază la autocamionul nostru, încărcat cu hrana rece a batalionului, fusese atacat și lovit de către un ofițer al armatei sovietice care până atunci dormise neîntors pe prispa casei. Mahmur de somn și de băutură văzând că-i lipsește și arma de la piept, ofițerul se îndreptă țintă spre camionul nostru: „Ce-i cu mașina asta? Când a intrat în curte? Ce-i cu sodatul ăsta străin? Un spion!" Odată convins că acesta era singurul adevăr începu să strige pe limba lui: „Tu mi-ai furat pistoletul! Unde l-ai ascuns?[11] și începe să lovească santinela noastră până ce o umple de sânge. Cine să-i fi furat arma firește că habar n-aveam. El însuși pe semne habar n-avea când îi dispăruse. Sculându-se, însă, și văzând un camion străin în curtea casei, de bună seamă s-a gândit îndată: Cine oare ar fi putut să-i fure pistolul, dacă nu acel soldat străin? După ce a făcut isprava, s-a întors, de-abia ținându-se pe picioare, și-a vrut să urce cele câteva trepte

ale scării de la intrarea în casă. Atunci s-a auzit împușcătura! În noapte, un foc de armă, cine ar fi putut să-l tragă? S-a dat imediat alarma de către sovietici și cel căzut pe scări a fost ridicat și dus în casă. Ca urmare noi, românii trebuia să fim prinși și executați pe loc, pentru un act de terorism asupra armatei învingătoare.

În situația dramatică în care ne aflam, ne-am dat seama că puteam fi prinși și împușcați imediat, fără nici o judecată. Așa încât am căutat să ne orientăm și în graba cea mai mare să părăsim satul și să trecem râul Mureș, unde începeau lanurile înalte de porumb, ca apoi să ne facem nevăzuți. Așa am și făcut... Un podeț îngust de țară ne-a fost întâmplător arătat de către un localnic. Reușisem astfel să găsim în noapte un om al lui Dumnezeu care ne-a înțeles teama pe care o trăiam. Mașina a rămas acolo, abandonată.

Dincolo de puntea improvizată, se aflau culturile de toamnă ale locuitorilor din sat. Noaptea încă stăpânea întinsurile, în grupul nostru de ostași ce mergea pe drumul dintre țarine, era și soldatul care fusese de santinelă la autocamion. Acesta era cel ce trăsese în întuneric acel foc de armă blestemat. Am căutat atunci să cunosc mai bine împrejurările tragice în care s-a tras.

- Ei, soldat, vino mai aproape lângă mine și povestește-mi de ce ai apăsat pe trăgaci.

- Am tras, domnule sublocotenent, pentru că am fost atacat în post...

- Nu trebuia să tragi! l-am apostrofat eu.

- M-a lovit peste față până m-a însângerat! Cunoșteam consemnul dumneavoastră, dar trebuia să mă apăr.

- Și dacă ai tras, unde ai tras și când ai tras?

Mi-a răspuns:

- Am tras în aer, peste acoperișul casei, tocmai când urca pe cele trei trepte de piatră, împleticindu-se...

- Și de ce a căzut?

- De beat ce era . S-a împiedicat...

Autocamionul cu hrana rece a soldaților batalionului rămăsese acolo, în acea curte. în graba noastră mare, nu puteam să facem altceva decât să-l abandonăm. Atunci, în noapte, am ajuns în alt sat, o așezare în care am întâlnit și alți ostași de-ai noștri, rămași la trenurile de luptă ale unității noastre de grăniceri. Soldatul care fusese santinelă și trăsese acel foc de armă rămânea și el în supravegherea celorlalți camarazi. Cel mai apropiat oraș era Alba Iulia unde se afla și comandamentul român. Acolo trebuia să raportez imediat cele întâmplate în cursul nopții, cu gândul de a interveni pentru recuperarea mașinii cu alimente. Am raportat și s-a luat legătura cu comandamentul Armatei sovietice. La rândul lor sovieticii cereau să li se raporteze și lor cele întâmplate cu o noapte în urmă, în acel sat transilvănean. Avea să fie a doua mare capcană pentru noi, dar n-o bănuiam încă, pe atunci.

împreună cu sergentul care mă însoțea am plecat spre comandamentul rus. Aici, nici n-au vrut să stea de vorbă cu noi. Am fost arestați, degradați și puși sub o pază puternică în beciuri cu încăperi neluminate, separate. Din acest moment începe calvarul nostru, supliciul care n-avea să se sfârșească nici după terminarea războiului. Glorioasa, marea armată a marelui Stalin începea să-și arate colții de animal de pradă. Noi eram o țară suverană și au batjocorit-o; au considerat-o sub ocuapația lor căci, deși atacau, se considerau nevinovați. Ei jefuiau și se aduceau doar suferința și moartea prin legile lor draconice. Ce au însemnat, oare, cercetările lor? Niște simple formalități ale unor călăi ai morții căci au fost ignorate adevărul și dreptatea. Dictatura roșie și-a desăvârșit un aparat represiv de mare eficacitate și l-a purtat cu ea și peste teritoriile ocupate. Cazul nostru, al unor militari ai Armatei române,

nu este decât unul dintre nenumăratele exemple de nesocotire revoltătoare a oricăror norme juridice.

Soldatul care fusese de santinelă şi care a tras, dându-şi seama de gravitatea faptei sale şi de ce-l aştepta a dezertat. Noi, ceilalţi, care mai credeam în dreptate am ajuns în faţa justiţiei militare a Armatei roşii. Numai că ea n-avea nici un interes să apere cauza noastră, a cetăţenilor paşnici români, ci dimpotrivă avea de acoperit agresivitatea şi jaful ostaşilor săi. Mai mult decât atât: urmărea să obţină cât mai multă mână de lucru gratuită pentru Siberia. Cine avea să construiască acolo aşezări omeneşti? Cine avea să dureze atâtea şosele şi căi ferate, de-a lungul şi de-a latul ei? Cine avea să taie lemnul trebuincios din nesfârşita taiga siberiană? Firește toţi cei cărora li s-a pus în spinare o vină imaginară şi care au fost întemniţaţi cu sutele de mii acolo.

Judecarea „procesului** s-a făcut bineînţeles în limba rusă, din care noi nu pricepeam o boabă. Exista desigur un translator însă şi el era pus în slujba „judecătorilor**. Am înţeles oricum, în cele din urmă, că principalul vinovat pentru producerea incidentului eram eu, în calitate de comandant al grupului.

Am încercat, din toate puterile mele, să-mi apăr nu doar nevinovăţia, ci şi calitatea de ofiţer al Armatei române:

„Nu am pus la cale nici un complot împotriva cuiva**, am susţinut eu ferm, în instanţă;

„Nu am fost prezent, în acea noapte, la locul faptei**;

„Nu am dat nici un ordin santinelei de pază la maşina cu hrană rece**;

„Santinela aflată în post îşi are consemnul ei de a apăra ceea ce i-a fost încredinţat, chiar cu preţul vieţii sale**.

Toate încercările mele au fost însă zadarnice, întregul nostru grup era deja considerat „terorist** şi urma să-şi primească pedeapsa potrivit justiţiei militare sovietice.

Nevinovăția noastră a tuturor era cât se poate de evidentă și din alte câteva fapte. Un ostaș, încărcător-descărcător pe mașină, aflat de pază noaptea, a fost atacat, lovit și umplut de sânge de către un sovietic turmentat de băutură. Un altul a fost iarăși victima unor atacuri care urmăreau să ne fure hrana. N-a contat însă nici'unul din argumentele noastre. Aveam convingerea clară că până și sentința fusese'dată cu mult mai înainte.

În aceste condiții, firește că judecata nu a fost decât o simplă formalitate, iar sentința pronunțată a fost cât se poate de aspră: sergentul, caporalul-șofer și ceilalți ostași încărcători au fost condamnați de către „onorata instanță*[1] la câte zece ani muncă grea în lagărele sovietice. Subsemnatul am fost condamnat la moarte.

Nouă nu ne venea să ne credem urechilor. Eram convinși că de vreme ce de-a lungul întregului proces nu înțelesesem nimic, nici acum nu putea fi adevărat ceea ce auzisem. Și totuși, acesta era crudul adevăr. Iată pentru cine și alături de cine întorsesem noi armele. Iată cui slujeau imensele sacrificii și cele 11 000 de vieți omenești pierdute de Armata română alături de glorioasa Armată roșie. Merita, oare, pentru victoria unui imperiu care-și nimicea până și propriii aliați?

II

CELULA CONDAMNAȚILOR LA MOARTE

După străpungerea frontului din Moldova, la 23 August 1944, marile unități ale Armatei roșii se îndreptau spre sud, în Muntenia, pentru a trece, prin strâmtorile Carpaților Meridionali, pe teritoriul Transilvaniei. Acolo, ca și pe întregul traseu, s-au dedat la jafuri și la multe acte de vandalism. Credeau că totul este al lor și că totul li se cuvine. Ce va fi mâine, nu știm! - ziceau ei. Astăzi, să bem și să mâncăm! Era un principiu de viață care le justifica pe deplin ospețele și jafurile, așa că petrecerile lor se țineau lanț. Evident, instanțele sovietice, se abțineau să-i sancționeze pe ai lor, în schimb dădeau pedepsele cele mai aspre tuturor împotrivirilor, din partea populației noastre. Se credeau ca într-o țară a nimănui. Uitau că aveam de luptat cot la cot, până la înfrângerea deplină a dușmanului comun, fascismul.

Pe la jumătatea lunii septembrie 44, păzit de o puternică escortă, am fost dus în satul Sânerai din Transilvania. Aici, la marginea așezării, se găsea o gospodărie cu poartă mare, acoperită, rămasă pustie și ocupată de forțele armatei cuceritoare. Pe trei laturi ale curții interioare se înșirau mai multe camere tip vagon, toate cu ferestrele astupate și doar un mic cozoroc, pentru intrarea luminii slabe de sus; toate gemeau de deținuți. în capătul din stânga al gospodăriei, cu multe zăvoare și lacăte grele, se afla camera condamnaților la moarte. S-au deschis în zgomote de fiare vechi, și pentru

noi lacătele și împreună cu un flăcăiandru civil amărât am fost împinși în semiîntunericul dinăuntru. După noi, zgomote de chingi groase de fier vechi și apoi ni se întunecă vederea. Fusesem introduși în camera morții. Eu deveneam în acea încăpere cel de al șaptelea condamnat la moarte, iar lanțul condamnaților avea să fie și mai lung în zilele următoare.

Camera în care ne aflam nu era prea mare și, în plus, era ferită de lumina zilei, care pur și simplu nu avea pe unde intra. Singura fereastră fusese bine căptușită cu obloane iar ușa, dacă se întredeschidea de două ori pe zi, era mare lucru. În întunericul ei, noi, cei închiși acolo, aproape nici nu ne cunoșteam la față. Ceea ce puteam face fără voia cerberilor era să vorbim dar și atunci numai în șoaptă. Cât era ziua de lungă, stăteam cu toții la pământ, fiecare pe bocceaua lui, și aproape că nici nu vorbeam între noi. Ce să ne fi spus, în definitiv? Cum ajunsesem acolo laolaltă? Scene din viața noastră de altădată? La ce bun?

Pe peretele din stânga camerei se mai zărea totuși o ușă. Era bătută în cuie, bine zăvorâtă și nu se putea circula prin ea. Dincolo de ea se auzeau din când în când vorbe dar nu erau rostite în limba română. Dacă priveai prin gaura cheii - și mi-am oferit de mai multe ori această măruntă plăcere - puteai deslușI în camera vecină, mult mai încăpătoare, o mulțime de oameni rufoși întinși la podea, nespălați și cu amprentele suferințelor pe fețele lor. Îi vedeai desculți sau sumar îmbrăcați, de credeai că erau o adunătură de cerșetori căzuți în mâinile unei justiții, care nu iartă niciodată. După cum am aflat, acolo erau îngrămădiți claie peste grămadă înșiși dezertorii și rătăcitorii ruși, fugiți din armată sau nesupuși legilor lor draconice. Aveau să fie și ei transportați în trenuri cu vagoane de marfă spre împărăția siberiană a diavolului, unde să-și ispășească păcatele...

Să ne întoarcem însă la ale noastre şi la camera în care ne găseam noi, cei condamnaţi la moarte. După mai multe zile şi nopţi, şapte vieţi omeneşti, adânc zdruncinate sufleteşte de situaţia grea în care se aflau, s-au apropiat încet-încet unele de altele, au început să-şi vorbească şi să se cunoască mai bine. Un drum comun al calvarului şi sfârşitul, acelaşi, păreau a-i uni tot mai mult. Nici n-aveam altceva mai bun de făcut acolo!

Unul dintre noi, locotenent de cavalerie, tăcut şi îngândurat, îşi dorea să uite momentele groaznice de atunci reînviind amintirile aşa de frumoase trăite nu de mult în mijlocul familiei sale şi al tuturor celor dragi, rămaşi undeva departe. O soţie iubitoare, desigur, îl aştepta şi se gândea mereu la el, odată cu băieţaşul lor, care nici nu mai ştia cum arată tatăl. Parcă mai auzisem undeva povestea asta, numai că în locul băieţaşului se afla o fetiţă.

Şi pe tânărul sublocotenent, comandant de pluton de cavalerie în escadronul superiorului său, îl frământau gândurile cele mai negre. Era singurul fiu al unei văduve. Tocmai terminase Academia de Studii Economice şi pentru mama sa trebuia să fie toată nădejdea şi sprijinul bătrâneţelor ei. Dacă a fost chemat la unitatea militară de cavalerie, a trebuit să se prezinte, ca să-şi facă datoria de bun cetăţean român şi patriot. Ajunsese împreună cu superiorul său, într-o celulă a condamnaţilor la moarte.

Lângă ei, pe duşumeaua veche şi înnegrită de vreme, în stare de veghe, alţi trei oameni cu feţele pământii. Toţi erau, după îmbrăcăminte, gospodari civili, cu neveste şi copii, se vedea bine că se cunosc între ei. Fuseseră smulşi de lângă familiile şi gospodăriile lor pentru că încercaseră să se împotrivească „aliaţilor", care voiseră să se înfrupte tâlhăreşte din agoniseala lor de o viaţă întreagă. Nu voiseră decât să se apere pentru a nu fi prădaţi, ziua în amiaza mare, de vite, păsări şi alte bunuri muncite şi dobândite

prin truda lor. Toți trei au fost etichetați drept teroriști și condamnați la moarte.

Împreună cu mine, proaspăt condamnat la moarte și el,a fost împins în încăperea celor ce urmau să fie executați un flăcăiandru de vreo optsprezece ani. La îndemnurile tatălui său, el plecase undeva în adâncul pădurii, ca să-și ascundă cei doi cai ai gospodăriei, până la trecerea jefuitorilor. Caii, de mare trebuință, erau animalele de nelipsit în întreaga lor gospodărie. Cu ajutorul lor își asigurau munca pentru strângerea recoltelor și astfel hrana întregii lor familii. Asta era „crima" pe care o săvârșise tânărul: încercase să-și pună la adăpost animalele fără de care nu putea supraviețui.

Trist și îngândurat, locotenentul comandant de escadron, de profesie avocat din București,ne-a destăinuit și el împrejurările nefericite cărora le-a căzut victimă laolaltă cu subalternul și mai mulți ostași, aflați cu unitatea lor în refacere într-un sat din județul Dâmbovița. Foarte pe scurt, iată drama pe care o trăiseră cu toții.

Așa cum am spus, în urma presiunii puternice a forțelor Armatei roșii, în august 1944 frontul din Moldova, de pe linia Iașilor, a fost străpuns. Multe au avut atunci de pătimit atât armata, cât și populația țării - nu numai din partea ostașilor roșii, victorioși, ci și din cauza furiei cu care se răzbunau germanii. O dată cu ruperea frontului din Moldova, multe din unitățile Armatei române au trebuit să se retragă în așteptarea de noi ordine. Printre ele se număra și regimentul de cavalerie ce luase parte la bătăliile de pe frontul din sudul Basarabiei, care a primit ordin să se îndrepte spre satele din regiunea subcarpatică, pentru odihnă și refacere. Iată-i deci pe cavaleriștii noștri instalați în mai multe localități rurale dâmbovițene.

Au trecut așa zile și nopți de sfârșit de august și în cepul de septembrie. Caii stăteau ziua întreagă legați la

conovăț și doar dimineața și seara erau scoși și duși la pârâul din marginea satului, la adăpare. După câtva timp, începuseră și caii să se obișnuiască cu drumul de la noile case până la apa curgătoare și înapoi. Cunoșteau până și porțile gospodăriilor de unde ieșeau și intrau zilnic. Asta până când, într-o seară, din tufișurile aflate pe malul apei, asupra cailor și ostașilor au năvălit mai mulți soldați sovietici. Aceștia au încălecat pur și simplu pe cai și au pornit în galop înapoi spre sat. Din fericire, cum ajungeau în dreptul porților cunoscute, caii se grăbeau să intre la loc în gospodăriile lor, așa că răpitorii, până să se dezmeticească; s-au pomenit prinși într-o capcană neprevăzută. Dinspre râu veneau deja, pe jos, în fuga mare și ostașii noștri.

Făptașii au fost pe loc dezarmați și li s-a făcut o minuțioasă percheziție corporală. Asupra lor s-au găsit mai multe ceasuri de mână, puse chiar la vedere pe un braț și pe celălalt, iar de prin buzunarele burdușite li s-au scos numeroase pachete de țigări românești și bani de ai noștri.

- Și de unde, ciolovecilor, aveți voi toate astea? erau apostrofați de către ostașii noștri. Le-ați adus cu voi de acolo de unde ați venit sau ați jecmănit oamenii noștri, pe unde ați trecut?... Ceasă, denghi, papiroase! Atât știți voi! Ați jefuit căci la asta vă pricepeți de minune! Dar aici sunteți în România, bă!

Așa cum era și normal incidentul a fost raportat întâi sublocotenentului, apoi locotenentului, după care, pe cale ierarhică, a ajuns până la procurorul militar român, care a luat legătura cu organele superioare ale Armatei roșii din zonă. Comandantul rus, aflând despre cele întâmplate^ dat ordin ca procurorul român să facă toate cercetările de rigoare și să i se raporteze. Neîncrezător apoi asupra măsurii luate, generalul sovietic i-a ordonat procurorului nostru să se prezinte de urgență cu toți cei în cauză.

Anchetarea urma să se facă de către organele lor. înapoindu-se la batalion maiorul procuror român, îngrijorat, le-a spus celor implicați:

- Ce-ați făcut, fraților? Așa trebuia să procedați? V-ați nenorocit! Mi s-a ordonat, să vă duc pe toți la comandamentul rus. Ei sunt armata învingătoare și nu trebuia să dăm loc la asemenea incidente!

Că trebuia sau nu, asta nu se mai putea discuta acum. Incidentul avusese deja loc, iar urmările nu erau greu de prevăzut. încă o dată justiția militară sovietică a demonstrat că știe să facă dreptate! Ce cercetări și ce acte s-au încheiat n-avea să știe nimeni niciodată. Bineînțeles ostașilor noștri li s-a pus în cârcă „vina" de a-i fi prins pe hoții de soldați sovietici, care aparțineau însă glorioasei Armate roșii și riu puteau fi bănuiți de hoție; nici de jafuri la drumul mare; nici de violarea femeilor române; nici de beție. De nimic. Așa s-a întâmplat ca șapte oameni nevinovați să ne cunoaștem într-o celulă a condamnaților la moarte.

Am promis undeva că voi relata pe scurt istoria celor doi ofițeri de cavalerie. M-a luat însă condeiul în fuga lui, și am insistat mai mult asupra întâmplării, pesemne și din cauză că povestea lor seamănă ca niște surori gemene cu a mea. O dovadă în plus că asemenea cazuri se petrecuseră cu zecile sau cu sutele, în acele zile de august așa-zis eliberator. Acum, toți cei șapte condamnați așteptam nu ce ne va mai rezerva soarta, fiindcă soarta nu mai avea ce să ne ofere nouă. Așteptam, cu toții, una și aceeași zi.

III

ZIUA EXECUTĂRII SENTINȚEI

Au trecut așa, niște zile și nopți nu prea multe, în sfârșit, într-una din zile am auzit motorul unui autocamion greu de transport. A intrat probabil în curte, fiindcă huruitul i se auzea tot mai aproape. Notez ce auzeam căci de văzut, nu se prea putea vedea mare lucru, cu singura fereastră de la camera condamnaților la moarte, căptușită cum era cu obloane. Și cu toate că nu ne bazam decât pe cele ce auzeam, am avut deodată, cu toții, senzația că sfârșitul nostru se apropia. Până atunci trăisem, câteva zile, cu toții, în curând aveam să murim împreună.

Într-adevăr, nu trecu mult și niște pași se auziră cum veneau tot mai aproape spre încăperea unde ne aflam. S-au deschis lacătele, s-au tras zăvoarele și în orbitoarea lumină a ușii au apărut temnicerii. O voce răstită a strigat numele celor doi ofițeri români, după care s-au auzit și numele de familie ale civililor, trei la număr. Am rămas nechemați doar eu și cel mai tânăr dintre noi, adolescentul care fusese trimis de tatăl său spre pădure, cu caii. Celor cinci strigați li s-a spus să-și ia boccelele și să iasă afară. Urmau să plece cu mașina cea mare venită special pentru ei.

Întrebarea firească pentru noi, cei doi rămași, era de ce nu am fost strigați? Curioși, am fi vrut să știm unde vor fi duși cei pregătiți pentru plecare. Ne stăpâneam însă curiozitatea, pentru că nu știam dacă trebuia să ne bucurăm pentru ei sau să ne plângem pe noi. Din unele frânturi de șoapte am înțeles că toți cinci fuseseră transferați într- altă

închisoare, tocmai la Târgu-Jiu. Acolo vor avea o închisoare mai mare, numai pentru români. Ce-i drept, era drum lung, până acolo, dar poate vor avea parte de o soartă mai bună.

Pe noi, cei rămaşi ne-au zăvorât iarăşi şi maşina s-a pus în mişcare. Ce mare noroc a dat peste ceilalţi ne gândeam şi ne spuneam unul altuia noi, cu un amestec de bucurie şi invidie. Soarele se ridicase sus de tot şi probabil era aproape de amiază. Nefericiţii de noi, cei rămaşi, credeam cu adevărat într-o soartă mai bună măcar a celor plecaţi.

A trecut vremea prânzului şi încă vreo trei-patru ore, mai târziu. Deodată am auzit acelaşi huruit de maşină care intra în curte. Da, era tot autocamionul care-i încărcase şi-i dusese pe ceilalţi cinci. Nu ne-am fi putut înşela, chiar dacă îl recunoscusem numai cu auzul. Numai că, după cum am spus, până la Târgu-Jiu era cale lungă. Când avuseseră vreme să ajungă şi să se întoarcă? Bucuria noastră începea să tremure, speriată.

Curând, apoi, bănuielile noastre s-au transformat, una câte una, în certitudini. Din încăperea vecină, cea de care ne despărţea doar uşa, am început să deslušim voci şi strigăte tot mai suspecte:

- Ei, voi de colo, care nu aveţi încălţăminte, luaţi cizmele astea! Voi, care nu aveţi ce îmbrăca, luaţi tunica asta! Ţine, ici, şi o capelă! E de pomană!

M-am repezit, îngrozit, la gaura cheii, pe care urmăriserm zilele trecute, cu plăcere, ceea ce se petrecea dincolo. Nu cu aceeaşi plăcere m-am uitat şi acum. O singură privire, deşi mare lucru nu puteam vedea, mi-a fost de ajuns, într-adevăr, în încăperea alăturată se împărţeau lucrurile camarazilor noştri. Şi atunci crudul adevăr mi s-a înfăţişat ochilor în toată grozăvia lui.

Camionul care îi încărcase pe condamnaţi s-a oprit undeva în ponoare, mai departe de sat, poate sub poala

unei păduri tinere. Acolo li s-a spus să se dezbrace. Li s-au dat cazmale și lopeți cazone și au fost obligați să-și sape singuri groapa comună, unde aveau să-și ducă împreună, claie peste grămadă, somnul de veci. Așezați pe marginea gropii, de la mică distanță, au fost împușcați și, unul câte unul, au căzut în groapa săpată. Nu le-a mai rămas apoi călăilor decât să azvârle țărână peste ei și să mascheze odioasa crimă prin niște crengi verzi aduse din pădure. Așa sau altfel, sfârșitul tragic al unor oameni nevinovați a fost la fel de revoltător.

Plângeți voi, soție și copil ai nefericitului vostru tătic care, înainte de vreme, a căzut victimă călăilor, înscriind cu propriul său sânge o pagină din istoria atât de bogată a nedreptăților omenirii. Plângi și tu mamă, care ai rămas pe veci îndurerată! Pe unicul tău fiu iubit îl vei aștepta până la sfârșitul zilelor tale și sprijin bătrâneților nu vei mai avea de la el! Groapa comună l-a înghițit pentru totdeauna, într-un mormânt pe care nu-l vei ști și nu-l va ști nimeni, niciodată.

Să lăcrimeze și să cadă în genunchi înaintea sfintelor icoane și soțiile celor trei bărbați care, nici ei, n-au greșit cu nimic în fața nimănui. Singura lor vină a fost aceea că s-au născut într-o vreme potrivnică vieții. Războaiele sunt și rămân încrâncenări ale popoarelor izvorâte din dorința de libertate și un trai mai bun dar de cele mai multe ori pornite numai din ambițiile și demența conducătorilor lor.

Cititorule, oprește-te, descoperă-te și păstrează un moment de reculegere pentru prea multele tragedii petrecute în acele vremuri; pentru toți cei ce au plătit cu viețile lor nevinovate prea marele preț pe care războiul îl cere mereu, fără nici o alegere.

De-acum eram întru totul încredințați că nu peste multă vreme ne vom număra și noi printre victimele lui.

IV

ŞI TOTUŞI, S-A PRODUS UN MIRACOL

Ştirea căderii mele într-o periculoasă ambuscadă şi sechestrarea autocamionului cu alimente pentru batalionul de grăniceri a ajuns până în satul Straja, peste râul Mureş, nu departe de oraşul Alba Iulia, unde se afla refugiată familia mea. De-a dreptul disperată, soţia mea a plecat imediat spre Oraşul Unirii, reşedinţă de judeţ, unde se stabilise provizoriu comanda unităţii de grăniceri din zonă. S-a interesat acolo şi i s-a adus la cunoştinţă cruda realitate; i s-a spus adevărul despre întregul grup de ostaşi români, ca şi despre condamnarea mea la moarte.

Tocmai în acel moment sosise la unitate o telegramă prin care se cerea ca un delegat al Comandamentului român să se prezinte ca să asiste la execuţia mea. Ce mai putea, oare, să facă acea unitate de grăniceri? Trebuia cel mult intervenit la forurile superioare. S-a întocmit oricum un memoriu din cuprinsul căruia se desprindea faptul că autocamionul a fost atras într-o cursă, sub ameninţarea automatelor, de către nişte ostaşi turmentaţi de băutură; că santinela care păzea maşina, noaptea, a fost atacată şi lovită până la sânge de către aceiaşi ostaşi. Soldatul a tras atunci un foc de armă. S-a dat alarma în întreg satul unde staţionau ei, iar grupul de ostaşi români a trebuit să dispară de îndată pentru a nu fi prinşi şi împuşcaţi pe loc. Cât despre ofiţerul condamnat la moarte, el nici nu se găsea în acel miez de noapte, la locul faptei. Cam asta e tot ce s-a făcut atunci.

Acum, după ce faptele s-au consumat demult, s-ar putea desigur obiecta că s-a făcut puțin, prea puțin. Autoritatea de stat și cea militară păreau mai degrabă absente, judecând după asemenea cazuri. Dar atunci nu se putea cântări cu aceleași unități de măsură. În drumurile sale prin țara noastră, glorioasa Armată roșie era mai curând invadatoare decât aliată. Pretutindeni domneau haosul, învălmășeala și panica. Puhoaiele năvălitorilor parcă nu se mai terminau. În urma lor mulți dintre locuitorii refugiați se întorceau pe la casele lor, pe care le găseau devastate și jefuite. Cu adevărat atunci a fost o perioadă dramatică în existența poporului nostru.

În aceste condiții de panică și teroare, soția mea, înarmată deja cu memoriul care n-o ajuta prea mult, află și despre cererea de a se trimite un delegat care să asiste la executarea mea. Ce-i mai' rămânea de făcut în această situație? A cerut, înnebunită de durere, ajutorul unității militare care, la rândul ei, a îndemnat-o să plece la București, însoțită de un curier. I se mai recomanda ca, odată ajunsă acolo să apeleze la cât mai mulți oameni de inimă, care s-o susțină în solicitarea făcută și în memoriu. Acolo se cerea nu grațierea, ci doar amânarea termenului de executare prin împușcare a soțului ei, sublocotenent de grăniceri, care se remarcase la marea încrâncenare de la Oarba de Mureș. Mai mult de atâta n-ar fi îndrăznit nimeni să ceară.

Întâmplarea a făcut ca, tocmai atunci, să fie trimisă o corespondență secretă pentru înaltul Comandament al Armatei roșii, aflat la București. Nefericita mea soție a izbutit să pătrundă până la biroul șefului de cabinet al generalului Vinogradov, polcovnicul Levin. Acesta știa la perfecție limba română și părea a fi de loc din Basarabia. Surprins de cerere, Levin a citit memoriul, apoi a răspuns în limba română: „Și crezi dumneata că acesta este rostul

nostru aici? Crezi că putem face ceva pentru soțul dumitale? Mai poate conta condamnarea lui la moarte, când în fiecare zi pier zeci de mii de vieți omenești, fără a fi condamnate?" Firește că, din momentul acela, totul părea pierdut.

Și totuși, soarta mi-a sărit încă o dată în ajutor. Ușa capitonată a cabinetului generalului sovietic s-a deschis și a apărut un colos de om cu pieptul doldpra de decorații. Aflând de la șeful său de cabinet despre ce era vorba, se apropie de soția mea și-i zice:

- Devușca! (fetițo!) General Vinogradov, atât! (Și arătă cât anume, depărtându-și degetele unei mâini la un centimetru). Malinovski, atât! (Și atunci își deschise larg amândouă brațele). Apoi, generalul Vinogradov, a mai adăugat: Ceea ce pot face eu este să cer amânarea executării ofițerului român! Asta-i tot ce pot face.

În acele momente atât de grele, despre care eu nu știam nimic, în așezarea din Transilvania, mă aflam în continuare în camera condamnaților la moarte. într-o bună zi însă, ușa zăvorâtă s-a deschis și, spre surprinderea mea n-am fost invitat să ies cu bocceaua pregătită, ci mi s-a întins o foaie de hârtie albă și ceva asemănător unui toc de scris. Trebuia să fac o plângere către generalisimul Stalin; numai el mai putea să hotărască de acum încolo soarta mea. Plângerea putea constitui un recurs împotriva sentinței nedrepte de judecată, împotriva capetelor de acuzare, precum că nu am fost prezent la locul faptei, că n-am știut nimic din ce s-a întâmplat, că nu am dat nici un ordin și că santinela a fost atacată și maltratată până la sânge.

Au mai trecut așa vreo opt sau zece zile de chin și bucuria cea mult așteptată a venit în cele din-, urmă. Miracolul s-a produs! într-o zi, când îmi pierdusem orice speranță au binevoit să mă înștiințeze că mi s-a comutat pedeapsa, de condamnare la moarte, la zece ani de lagăr,

muncă grea... Ce mare și fericită surpriză! Să nu mai fii atins de coasa morții! Eram ca și renăscut! însemna că mă pot bucura mai departe de viață, deși rămâneam în continuare un ocnaș. Era în ziua de 14 octombrie 1944. L-am lăsat în urma mea, singur în celula condamnaților la moarte, pe flăcăul despre care n-am mai auzit nimic, după aceea. Pentru mine se deschidea un nou drum lung și plin de suferințe, dar era totodată un drum al vieții și al speranței renăscute.

*

Trebuie să mai adaug însă,pentru restabilirea întregului adevăr, un lucru pe care și eu l-am aflat mai târziu. Comutarea pedepsei mele nu s-a datorat^în cele din urmă, mareșalului Vinogradov, ci nimănui altuia decât regelui Mihai. Disperată cum era și pentru a nu neglija nici o șansă, cât de mică, soția mea a ajuns cu demersurile până la cancelaria palatului regal. A fost un drum extrem de anevoios, plin de obstacole de netrecut, ca le-a trecut însă și s-a pomenit în anticamera regelui Mihai. De aici s-a și intervenit apoi, în numele majestății sale, și așa s-a dobândit comutarea pedepsei cu moartea pentru sublocotenentul Petru Munteanu.

Octogenar acum și întors acasă, cum oare să nu-mi mărturisesc, măcar acum, întreaga mea recunoștință pentru regele Mihai? Cu atât mai mult astăzi, când, ca și mine, și majestatea sa s-a putut întoarce acasă pe plaiurile copilăriei, după cincizeci de ani de exil, acum când și-a redobândit cetățenia furată de către întunecatul și blestematul regim comunist.

V

„POHOD NA SIBIR“

Despre acest drum nesfârşit al Siberiei a mai scris în secolul trecut bardul de la Mircești, poetul Vasile Alecsandri. Şi el a descris calea lungă a suferinţelor oamenilor, duşi în surghiun, acolo departe. Tot pe un drum îndepărtat al Siberiei a mers cu sute de ani în urmă şi cărturarul Nicolae Milescu, spătarul , pe cea dintâi cale deschisă spre ţinuturile de vrajă ale Chinei de pe atunci. Pe mine doar împrejurările nefericite m-au dus de-a lungul Siberiei şi nu le-aş dori nici duşmanilor mei să mai străbată vreodată aceste ţinuturi.

Până să ajung însă acolo, mă mai găseam încă pe teritoriul ţării mele. Ulterior, aflasem că mai mulţi camarazi, inimoşi şi buni patrioţi, ar fi vrut să pună la cale un atac asupra trenului de marfă, care ne transporta pe noi în Siberia. Numai că tuturor ofiţerilor li s-a ordonat categoric, ca nu cumva să se gândească la aşa ceva. O asemenea tentativă ar fi provocat un conflict internaţional, care ar fi pus la grea cumpănă interesele noastre naţionale. Eram aliaţi cu sovieticii şi, în calitatea ce-o aveam, trebuiau să fie lăsate la o parte micile noastre interese, pentru a da prioritate celor ale patriei. Acesta era cuvântul de ordine în armată, dar auzisem totuşi şi de isprava unor muncitori de la Paşcani care, tot aşa, au atacat nişte vagoane cu deţinuţi, le-au deschis uşile şi i-au eliberat pe toţi cei aflaţi înăuntru. Pe civili era mai greu să-i pedepseşti după legile militare.

Şi zilele şi nopţile treceau la fel de greu pentru mine. Scurtele clipe de speranţă erau mereu alungate de multele gânduri negre. îmi puneam adeseori întrebarea: Dacă mi s-a comutat pedeapsa la zece ani, oare îmi voi mai vedea vreodată familia? Mă voi mai întoarce vreodată pe meleagurile natale? Calvarul nostru, al meu, se afla abia la început. Aveau să mai treacă o mulţime de zile şi nopţi până să ajungem la locul pe care acum îl numeam „direcţie necunoscută". Dar, cu toate că o numeam aşa, ştiam deja cu toţii câte ceva despre ceea ce ne aştepta la capătul ei.

închisoare sau lagăr, aceasta nu mai conta căci, departe, undeva în împărăţia răului, era nevoie de multe braţe de muncă şi, firesc, toate gratuite. Stăteau lagărele acolo ca puzderia boabelor de grâu bune de trimis la moară. Sute şi sute de mii de oameni, bărbaţi şi femei, trebuiau să dea viaţă Siberiei şi pădurii numite Taiga. Acolo era mare nevoie de construcţii omeneşti, de tăiat lemne din pădure, de croit drumuri şi poduri, de durat căi ferate şi altele. Siberia trebuia scoasă din hibernarea ei de la începutul veacurilor. Spre gurile marilor fluvii siberiene Obi, Ienisei, Lena, între gheţurile şi sălbăticiunile polare, rar se mai întâlnea picior de om. Acolo nu se mai ştia nimic de viaţa restului oamenilor şi nici despre prefacerile ce au avut loc, în anul 1927, la zece ani de la Marea Revoluţie din Octombrie oamenii de acolo se mai întrebau între ei: Ce mai face ţarul Nicolai, al tuturor ruşilor?

Departe, în pădurea numită Taiga, urma să ne ducă şi pe noi cei prinşi şi condamnaţi, ca să dăm faţă nouă unei Siberii vechi de când lumea.

Spre această Siberie mi-a fost dat să fiu dus şi eu...

Erau însă prea mulţi cei oropsiţi ai soartei, cei care trebuiau transportaţi acolo. Era nevoie de multe şi lungi garnituri de vagoane de marfă, care nu se găseau prea uşor în acele vremuri. Când, în cele din urmă, s-a găsit şi pentru

noi unul hodorogit, am fost încărcați în el sub escortă puternică. Unul câte unul ne-am urcat, cu bocceaua alături, și ne-am așezat de-a lungul peretelui vagonului, la podea. Unul dintre cerberi stătea chiar împreună cu noi, lângă ușă. Desigur, el era foarte bucuros că în curând avea să-și revadă locurile natale, ceea ce nu se putea spune și despre noi.

Până să i se dea cale liberă, trenul nostru cu încărcătura lui secretă staționa la nesfârșit în diferite gări sau deseori chiar în câmp. Împiegații nu păreau să ne bage prea mult în seamă sau mai degrabă se prefăceau că-și văd de treburile lor. Era greu de crezut că n-aveau habar ce încărcătură era în acele vagoane. Cum ostașul care ne păzea era mereu nerăbdător să afle de ce nu plecăm odată, m-am oferit, într-una din stații, să-l întreb pe unul din împiegați. Mai întâi paznicul a fost de acord, însă pe urmă a început să-i pară rău.

Ușa vagonului, întredeschisă mai puțin de o jumătate de metru, era legată bine cu sârmă. M-am apropiat de ea și iată ce le comunicam celor de afară: „Suntem români arestați! Ne duc în Siberia! Întârziați acest tren de marfă și salvați-ne! " Nu știu dacă au avut ecou sau nu cuvintele mele în sufletul celor ce mă ascultau, dar știu că soldatul rus a bănuit ceva și m-a obligat să trec mai repede la locul meu din fundul vagonului. Să fi încercat atunci să sar afară, ar fi însemnat moartea mea imediată prin împușcare, așa că, cu chiu cu vai, mi-am interzis această dorință nebunească.

Am trecut de Brașov și iată-ne ajunși la Ploiești. Aici a trebuie să fim atașați la altă garnitură de tren, cu vagoane de marfă și mai hodorogite. Probabil de atâta mers și zdruncinături slăbiseră încheieturile vagoanelor, iar șuruburile ruginite mai căzuseră pe alocuri. De la Ploiești am pornit-o spre Mărășești, iar pe drum am observat că, la desele opriri în stații, de micile platforme dintre vagoane se mai agăța, din când în când, câte un călător clandestin. Asta

mi-a dat o nouă idee: puteam încerca şi astfel să comunic cu cei din exterior.

Am trecut imediat la treabă. Pe bucăţi nu prea mari de hârtie, cu un biet vârf de creion, voiam să transmit un strigăt de alarmă şi disperare fraţilor români de afară. Am scris astfel unul, două, alte multe bilete fraţilor de afară liberi, că înăuntrul vagonului, ne aflăm ostaşi şi ofiţeri români, condamnaţi de către ruşii năvălitori şi suntem duşi peste graniţă, spre închisorile comunismului. Vă rog insistent, scriam eu, cei care citiţi aceste rânduri, comunicaţi soţiei mele că sunt în viaţă, dus spre necunoscut. După care numele şi adresa soţiei.

Petecul de hârtie o dată scris, era făcut sul, de grosimea unui cui obişnuit, apoi era introdus într-o gaură goală de şurub. Mai greu era să mă feresc de ochii vigilenţi ai paznicului de lângă uşă, dar şi asta mi-a izbutit. Auzeam cum afară, pe mica platformă a frânei, vorbesc între ei vreo doi-trei pasageri clandestini. Băgăm şi scoteam sulul în gaură, cu speranţa că, doar, doar, o să-l observe vreunul din ei. Când simţeam că cineva trage sulul, mă bucuram ca un copil că a intrat pe mâini bune. Şi astfel, de-a lungul drumului, de la Mărăşeşti spre Iaşi, am putut transmite vreo zece însemnări din astea. N-aş putea spune dacă aceste răvaşe au atras cu adevărat atenţia cuiva, dar mă mângâiam cu ideea că măcar un singur corespondent de afară va înţelege situaţia disperată în care mă aflam şi că va comunica soţiei mele ceea ce îl rugasem.

Înainte de a ajunge la Iaşi, trenul nostru a luat-o la dreapta, spre Socola. De acolo urma să ne îndreptăm spre Ungheni-Prut. Locurile îmi erau cunoscute oarecum: aici fusesem pentru scurtă vreme comandant al punctului grăniceresc de frontieră. Era pe vremea când primeam grupuri întregi de refugiaţi ce fuseseră prinşi acolo, la ocuparea Basarabiei de către Uniunea Sovietică. La

trecerea Prutului, prin același punct de frontieră, de data asta în calitate de deportat, destinul mi se părea cu atât mai nedrept.

Un popas mult mai lung și o agitație mai mare, ca și comenzile care se auzeau numai în limba rusă, ne-au făcut, în cele din urmă, să pricepem: ajunsesem la Dniepropetrovsk. Oraș mare, cu închisori multe și cu renume; un fel de placă turnantă de primire și retrimitere a condamnaților, așezat în partea europeană a imperiului comunist. Ce am văzut și ce am simțit acolo n-aș mai putea tălmăci prin cuvinte. Mari cazărmi ale durerii, cu ziduri de piatră aproape neagră și cu ferestre zăbrelite, unde nici pasărea cerului n-avea curajul să se apropie. Oameni mulți, în zdrențe și cu figuri fioroase. Așa-zișii oameni tineri și mai în vârstă, încărunțiți înainte de vreme de durere.

Sub o fereastră cu gratii groase, fără geam, am putut să găsesc și eu un culcuș unde să-mi înghețe de-a binelea mădularele ostenite. Înțepenisem. În acea încăpere mare, spațioasă, ne înghesuiam o mulțime de deținuți. Drept W.C. aveam un hârdău de tablă groasă, o jumătate de butoi metalic. Șoapte, oameni nespălați, parcă scoși din subteranele apocalipsului și mirosuri grele de neînchipuit. Toți cei închiși acolo am fi dorit ca perioada de ședere și triere să fie cât mai scurtă. Aici, până și neagra Siberie mi se părea mai bună, mai dorită, în orice caz.

După aproape o lună, e drept, am scăpat și de acolo. De la Dniepropetrovsk, odată triați, am fost scoși și încărcați într-un tren lung, interminabil, care urma să traverseze Siberia încă aproape două luni, pe o vreme de cumplită iarnă. Am parcurs însă și drumul lung spre Munții Urali și am părăsit, în cele din urmă teritoriul european al imperiului.

Încă de la îmbarcare, ne-am amestecat cu toți condamnații lor de rând: cuțitari, borfași, criminali, toate

lepădăturile vieții lor sociale; oameni fără Dumnezeu, fără credință, în stare de orice, în fiece moment. Ba nu, greșesc! Unii purtau totuși câte o cruciuliță la piept, dar de te-ai fi încumetat să zici ceva de rău despre mama lor te ucideau fără nici o remușcare, ca pe o muscă. Aveau se pare un cult deosebit pentru mama care i-a născut. Am văzut eu însumi, cu ochii mei, cum au luat viața unor oameni, ca și cum nu s-ar fi întâmplat nimic.

În vagoanele de marfă închise, *bleatnoii*, căci așa erau numiți, pretindeau porția de mâncare a vecinului, fără ca acesta să se poată opune. Dacă se încumeta, ușor i se putea petrece un ștergar lung în jurul gâtului și unul de-o parte, altul de cealaltă strângeau până îl sufocau. Asta se întâmpla mai mult noaptea, când cei mai mulți dormeau. Dimineața tot ei strigau omului de pază de afară: „Luați de aici stârvul ăsta! I-a fost rău astă noapte! A murit! Și nimeni dintre cei din vagon nu putea spune nimic căci ar fi venit el la rând...

Traversând asemenea întâmplări, trenul condamnaților înainta așa mereu în Siberia, cu numeroase popasuri, mai mici sau mai mari, o dată cu asprimea iernii de aici. Ne era frig la toți, mai ales celor care nu-și găsiseră loc decât pe dușumeaua vagonului. înghesuiți eram și așa, dar ne mai grămădeam și noi unii în alții, ca să nu ne pătrundă gerul, în timpul nopții era și mai greu. Câte șapte oameni, încotoșmănați în pufoaice, încăpeam doar așezați pe muche, pe lățimea vagonului. Răsuflarea noastră aburindă se prefăcea în gheață, așa cum era și așternutul nostru, încercam să ne odihnim, dar, fie că ațipeam sau nu, după cel mult o oră, eram înțepeniți cu toții. La o comandă dată de unul dintre noi, trebuia să ne întoarcem pe partea cealaltă, mai puțin amorțită. Și așa, noaptea se numărau multe întoarceri, pe gheața groasă sub noi. Cu toată foamea și cu eforturile noastre chinuitoare, trenul înainta mereu. Ne apropiam încet-încet de... Pământul Făgăduinței.

Staționări de zile și nopți prin stații și chiar în câmp; geruri care, cînd începea noaptea, ne făceau să credem că nu' ne vom mai regăsi dimineață. Drumul nostru de-a lungul Siberiei, până în Extremul Orient și măi ales pe vreme de iarnă cumplită a fost extenuant: istovitor; exterminant! Qim ,oare, am putut rezista? Sincer să fiu, nu știu. Nici în acele ziie și nopți nu mă gândeam cum o să rezist, Ci numai că trebuie să rezist. Așa am ajuns în cele din urmă, la un fluviu imens, Âmur, care'ca o culme a ironici, se mai numește și Fluviul Albastru.

în anotimpurile prielnice trecerea trenului peste Amur se face peste un pod de vase, dar acum, iarna^nu mai era posibil așa ceva. Acum era o adevărată iarnă siberiană. Nici nu mai știu cât a staționat trenul nostru aici. A staționat în orice caz până când, în cele din urmă, s-a găsit o soluție: au fost instalate traversele de cale ferată, prinse bine pe lungimea segmentelor de șină, direct pe gheața fluviului. Iată de ce, aici, popasul nostru a fost mai lung decât oriunde: era o lucrare, ca să zic așa, de amploare. Să vezi și, să nu crezi: am traversat marele fluviu Amur pe calea ferată!

De aici nu mai era mult până la punctul terminus al călătoriei noastre. Ultima etapă se numea Komsomolsk, ceea ce, mai pe românește, însemna un oraș al tineretului! Aici se aflau Centrala și departamentul tuturor lagărelor din zonă, numai că a trebuit să coborâm din trenul care ne-a adus, înainte de-a ajunge aici... închisoare sau lagăr, aceasta nu mai conta căci, departe, undeva în împărăția răului, era nevoie de multe brațe de muncă și, firește, toate gratuite. Stăteau lagărele acolo, înșirate în toate direcțiile, ca la o mare defilare a comunismului biruitor!

Ajunseserăm, în sfârșit la capătul unei călătorii lungi, nesfârșit de lungi și de-a dreptul istovitoare. Răsuflăm ușurați că am scăpat de atmosfera irespirabilă a vagoanelor

de marfă închise, de acea infimă porție de mâncare, și aceea nesigură, de nopțile de nesomn și de tovărășia unor așa-zișI confrați de suferință care prin comportarea lor, îți puteau periclita în orice moment viața. Ne aflam, în sfârșit, pe pământ, chiar dacă pământul ăsta nu era decât un alt lanț, nu de vagoane, ci de barăci construite din lemn. Ajunsesem, oricum, pe Pământul Făgăduinței! Am fost luați în primire de paznicii bine înarmați, cocoțați sus, în foișoare situate la fiecare colț de lagăr. Alături de ei la datorie, nu lipseau nici câinii lup, bine dresați, nici sârmele cu clopoței care, la cea mai mică atingere, dădeau alarma. Nu ne-a rămas decât să ne adaptăm împrejurărilor și noilor măsuri de pază, începea o nouă etapă a calvarului nostru, dar începea, totodată, și o nouă speranță.

VI

UNDEVA, DEPARTE DE LUME

Iată-ne, așadar, în lagăr, inospitaliera noastră casă - și pentru nu se știe câtă vreme de acum înainte. Sub o pază, cât se poate de severă; cu o masă, cât se poate de proastă și neîndestulătoare; la o muncă, cât se poate de grea; într-un trai cât se poate de mizer. Eram departe de lume"și ne frigea la inimă dorul de cei dragi, rămași și ei undeva departe. Mă gândeam uneori că trebuia să poarte cineva vina pentru toate astea, numai că nu știam pe cine s-o dau. Poate că războiul era de vină, poate că vremurile, cu siguranță răutatea oamenilor; în orice caz, eu nu mă știam vinovat cu nimic.

Am ajuns în cele din urmă la destinația știută de ei, nu și de noi. Lagărul avea să fie casa hărăzită nouă, prin soartă, o prea bine chibzuită colonie de muncă grea, după o cale atât de lungă. Ne găseam undeva în partea extremă, estică, a bătrânului continent, Asia. Departe rămâsese România, patria mea! Departe rămâsese și familia mea, despre care nu știam, atunci, dacă voi mai afla vreodată ceva. Aici eram aproape numai de mine însumi și de o mulțime de necunoscuți. Aici era liniște, foame, zăpadă multă și un ger cumplit... Ce a fost, am văzut, ce va urma, vom vedea.

Am făcut astfel cunoștință cu această așezare depărtată de lume, cu niște barăci din trunchiuri de copaci, durate probabil de înaintașii noștri. Unde erau ei acum? Ai fi putut să crezi că și-au ispășit pedepsele și li s-a redat

libertatea de a se întoarce la casele lor, dar ar fi fost o naivitate să credem așa ceva. Cei vechi era de obicei duși mai departe spre interiorul taigalei, unde trebuiau să construiască noi lagăre. Noi, cei proaspăt sosiți, se chema că am avut un mare noroc, căci găsisem deja lagărul pus pe picioare. S-ar fi putut întâmpla foarte bine să găsim doar un țăruș în mijlocul pădurii, iar pe o scândurică, să fie scris doar un număr al viitorului lagăr. Alții trecuseră și prin asemenea împrejurări.

Noi am avut însă norocul că am intrat în barăci, unde ni s-au repartizat fiecăruia locuri pe paturile de lemn suprapuse, pentru odihnă. Scăpasem de calvarul unui drum interminabil peste întinsurile Siberiei și urma să ne stabilizăm într-un alt calvar. Lagărul unde sosisem era acoperit în întregime de troiene. A trebuit, chiar a doua zi de dimineață, să ne apucăm de treabă și să înlăturăm zăpada. Nămeții uriași de zăpadă trebuiau nivelați de niște oameni slăbiți de drumul lung și de proasta alimentație. Dar, oricum, pășeam liberi, prin curtea lagărului, până la gardul său de sârmă ghimpată. Și acesta era un mod de a te bucura de libertate!

Ne aflam undeva nu departe de granița despărțitoare de China. Și dacă reușeai să treci acolo, cine te primea? Rătăcitor, în stare de libertate, și tot nu te încumetai la un asmenea pas. Ceva mai aproape, în zonă, tot în Extremul Orient, era marele port Vladivostok. Dar ce ne putea oferi acest port cu renume, nouă? O lume necunoscută de noi. O lume spre care nici gândurile nu cutezau să evadeze. Pe noi ne aștepta pădurea, cu copacii ei seculari; ne aștepta calea ferată, pe care trebuia s-o prelungim. Veniseră brațe de muncă proaspete, fuseseră aduși oameni, smulși de lângă familiile lor, de lângă adevărata lor viață. Credeam că suntem departe de veacurile negre ale sclaviei, că iobăgia fusese demult abolită, odată cu înaintarea societății

omenești către civilizație. Nu ne întorsesem oare tot acolo, sub oblăduirea mincinoasă a socialismului biruitor?

Ne uitam, între noi, unii la alții, și n-aveam nevoie de cuvinte. Ne aflam acolo oameni aduși de pretutindeni. Erau de prin Belorusia, unde s-au dat lupte crâncene în ultimul război mondial, sau de pe meleagurile Ucrainei lui Taras Bulba. Erau mulți și din republicile de sud: Armenia, Gruzia, ba chiar și de prin părțile asiatice ale URSS. N-a fost cruțată nici Basarabia, nici chiar părțile Bucovinei, care au fost luate drept despăgubire pentru că în anul 1918, Moldova dintre Prut și Nistru a strigat că vrea să se unească cu țara. Auzeai de altfel, în oceanul de limbă rusă, din când în când, și câte un cuvânt, două, românești. Era și aceasta o bucurie, pentru că nu te mai simțeai așa de departe. Siberia devenise leagănul celor mai mari suferințe pentru oamenii care au avut nenorocul să păcătuiască sau nu față de regimul stalinist. Până și cazaci de pe Don am întâlnit în lagărele din Siberia. Nu se poate deci spune că acolo era cu adevărat o altă Uniune Sovietică?

Lagărul unde ne aflam noi, ca și toate celelalte locuri de detenție, erau bine supravegheate. Din ele nu putea ieși sau intra, la propriu, nici pasărea cerului. Gardul înconjurător al lagărului era construit din trunchiuri tinere de copaci și materia primă era oferită din plin de imensa taiga, înfipte adânc în pământ și bine lipite unul de altul, toate aveau vârfurile ascuțite ca niște țepușe. De o parte și de alta și de jur împrejur erau săpate și greblate porțiuni de pământ late de circa zece metri, pentru a se putea deslușí orice urmă de picior în eventualele încercări de evadare. Pereții barăcilor, pe dinăuntru erau ușor tencuiți. Nu una sau două asemenea barăci, ci în jur de zece, douăsprezece, cuprindea un lagăr, de întinderea unui stadion. Acolo se afla și întreaga administrație a lagărului: conducerea, bucă-

tăria, baia, precum și celelalte încăperi unde se depozitau alimentele.

Priveam cu interes oamenii din jurul meu, adică pe cei cu care aveam să împart, de acum înainte, soarta: chipuri pe care le vedeam când se culcau, când se sculau; când își primeau bucățica de pâine. Păreau liniștiți, dar erau mereu tot sub povara gândurilor lor. Unii tineri, alții sub apăsarea anilor pe care trebuiau să și-i petreacă de acum încolo aici, înfometați și înfricoșați. Din vorbă în vorbă, atât cât puteam să ne înțelegem într-o limbă străină tuturor, am putut afla împrejurările vitrege prin care trecuseră unii până să ajungă aici.

- Ce vină am eu? a început unul să povestească. Mă găseam, cu o bună bucată de vreme în urmă, pe autostrada ce leagă Moscova de Leningrad. Vreme frumoasă, cald. Foarte cald. Mi se făcuse o sete cumplită. Pe marginea drumului, într-un șanț, am văzut niște roșii. Cine știe cine le aruncase acolo! M-am apucat să mușc din ele cu o poftă de om însetat. Am avut însă ghinionul că m-a văzut un milițian. Nici n-a vrut să audă că le găsisem într-un șanț, că le culesesem de sete. M-a trimis în judecată pentru furt din avutul obștesc. Uite-așa, m-am procopsit cu șapte ani de lagăr.

- Dar dumneata, ce ai făcut? m-am adresat altuia. „Eu, mi-a răspuns el, am zis așa într-o doară, că tancurile germane, „Tigru", sunt foarte puternice! Cine m-a auzit, cine m-a pârât, nu știu!... Dar, uite m-am trezit aici tot pentru șapte ani! O vorbă scăpată într-o clipă de neatenție mă costă șapte ani din viață."

Organizarea brigăzilor de lucru s-a făcut după anumite criterii: constructorii de-o parte, apoi cei tineri și voinici, buni de tăiat la pădure. Urmau brigăzile pentru diferite corvezi și la urmă cei bătrâni și neputincioși. Numai după o vizită medicală amănunțită se făcea încadrarea pe

categorii de muncă, pentru a se obține maximum de randament. Mi-a fost dat odată să aud despre o brigadă în care toți primiseră condamnarea de 25 de ani. Anii lor, toți la un loc, însumau o mie de ani. Da! un mileniu de muncă în lagăr, dacă ar fi trebuit să muncească unul pentru toți. Asupra lor atenția era mai mare și deci erau mai bine păziți, atât la lucru, cât și noaptea. în ceea ce mă privește, n-aveam o pedeapsă așa de grea, dar totuși am căzut într-o brigadă cu mai mulți dintre aceștia și a trebuit să merg la tăiat pădure. Toate brigăzile trebuiau să facă prezența pentru lucru, dimineața, și locul de adunare era în fața porții lagărului. Fiecare dintre brigadieri își dădea raportul în fața comandantului unității. Acesta trebuia să se convingă apoi că toți oamenii au ieșit la lucru și că paza lor era corespunzătoare. Brigăzile plecau imediat spre locurile de muncă.

La fața locului, munca era organizată de către brigadier. Ne învoiam la fiecare beschie doi câte doi, după cum ne înțelegeam unul cu altul. Trebuia să doborâm copaci cam de grosimea unui om, operație foarte grea pentru că și noi eram foarte slăbiți. Fiecare dintre deținuți trebuia să-și ia cu el și vesela personală. Aceasta era prinsă de obicei la brâu, și era compusă dintr-o cutie de conserve de un kilogram și nelipsita lingură de lemn. Dacă nu aveai această așa-zisă gamelă trebuia să aștepți până ce termina de mâncat altul ca să ți-o împrumute. Pentru masă se dădea o mică pauză, la amiază.

Toate brigăzile aveau în plan un volum enorm de muncă. Efortul depus era peste puterile fiecăruia. Norma pe care trebuia s-o facem zilnic era de nu mai puțin de 16 metri cubi de om. îndeplinind volumul de trunchiuri de copaci tăiate, primeai dreptul la un supliment de 200-300 grame pâine. Dar acest supliment se căpăta foarte rar având în vedere că norma zilnică rămânea de cele mai multe ori neîndeplinită. A adăuga încă o bucățică de pâine

la raţia zilnică era oricum un îndemn de a lucra mai mult pentru a o căpăta, odată şi odată. Numai că, cu toate eforturile depuse de noi, suplimentul nu se lăsa cucerit, iar oamenii îşi pierdeau, încet-încet, încrederea şi puterea de muncă.

Ajunsesem şi eu la marginea puterilor mele. Dacă reuşeam, împreună cu tovarăşul meu de beschie, să tai trunchiul gros al copacului, operaţia mă ducea la sleire. Pe urmă trunchiurile trebuiau scoase până la un luminiş, pentru a fi încărcate pe sănii şi duse spre locurile amenajate special, unde puteau intra autocamioanele care le transportau mai departe. Oamenii din brigadă trebuiau să care pe umerii lor aceste trunchiuri până la locurile dinainte stabilite. Nu ne întreba nimeni dacă mai putem, dacă vom rezista până acolo; trebuia, pur şi simplu s-o facem.

La unul din aceste transporturi cu n-am mai rezistat însă. Colosul care îmi strivea umărul a început să alunece şi, în cădere, mi-a scos din încheietură laba piciorului drept. Mi-am pierdut echilibrul şi am căzut, aproape acoperit de zăpadă. Apropiindu-se de mine, înfuriat, brigadierul îmi strigă:

- Ce s-a întâmplat? Te prefaci? Crezi că ai să mă duci pe mine? îţi închipui că ai să scapi în felul ăsta de muncă? Şi începu să mă lovească cu picioarele. De durere, eu nici nu mai puteam să gem. Mi-am pierdut cunoştinţa sub loviturile lui.

Când mi-am revenit, am văzut că brigadierul încearcă să-mi tragă cizma de pâslă din picior. S-a încredinţat astfel şi el că laba piciorului era cu adevărat desprinsă. Am fost luat chiar de către brigadier în braţe şi aşezat pe o sanie, pentru a fi transportat cât mai degrabă în lagăr. Acolo, ca primă urgenţă, mi se legară două lopăţele la picior, în speranţa de a se fixa laba piciorului desprinsă. Tot atunci s-a hotărât trimiterea mea la un spital apropiat. Târziu, şi tot cu

o sanie pentru transportul trunchiurilor de brad, în acea noapte de iarnă siberiană, am ajuns la destinație.

Lagărul-spital era asemănător celui de unde plecasem. Aici barăcile erau amenajate cu paturi pentru suferinzi. Această *bolniță*, cum îi ziceau rușii, era sub conducerea unui *vraci*, denumire pe care tot ei o dădeau medicilor. Datorită numărului mare de bolnavi, paturile de lemn erau lipite în așa fel că formau de fapt o singură platformă. Pe semiîntunericul de acolo, aproape nu se putea găsi un locșor. în fine, am reușit pe un colțișor, să mă stabilesc și eu cât de cât. Unii dormeau și, măcar în vis, trăiau în mijlocul celor dragi ai lor. în jurul meu, însă, se auzeau destule gemete de durere. în acea primă noapte, nici eu n-am putut dormi de durere.

Spre dimineață, am putut vedea în jurul meu o lume de o stranie înfățișare. Vedeam o lume de oameni sălbatici. Oameni transfigurați, gemete de durere. Totul părea un ocean de suferință. Piciorul meu se umflase cât o butie. A mai trecut o zi și, după o sumară vizită medicală, s-a hotărât să mi se pună piciorul în ghips. S-au făcut toate pregătirile, numai că, pentru punerea ghipsului, laba piciorului drept, desprinsă de la locul ei, trebuia mai întâi așezată așa cum se cuvine. A început operația: doi gealați m-au imobilizat, iar un al treilea trăgea de piciorul suferind, cu toată puterea. Dureri îngrozitoare! De nesuportat!... De pus însă laba piciorului la loc, tot n-au pus-o. Piciorul meu n-a mai fost niciodată cum îl avusesem înainte.

Cu ghipsul astfel pus, greu am putut să mă obișnuiesc, în loc de treizeci de zile, a trebuit să-l suport... cincizeci. în afara ideii de înstrăinare a unei mari apăsări sufletești, iată acum și greutatea ghipsului atârnată de piciorul meu. Vremea afară, părea că se mai încălzise. Se simțeau primele semne ale reînvierii naturii. Eu ajunsesem un schilod. Trebuia să mă deplasez de ici, colo, numai cu ajutorul a

două cârje. Se apropia și ziua scoaterii ghipsului de la picior, dar, pentru mai multă siguranță, termenul a fost prelungit. în spital hrana era ceva nai consistentă și chiar îmi convenea. Din această cauză poate că aș fi vrut să-mi prelungesc șederea în acel spital de campanie.

Ziua mult așteptată a scoaterii ghipsului a sosit. Eram descătușat, însă nu aveam siguranța că mă pot sprijini de picior. Cele două cârje mi-au fost de mult folos. Puteam să ies chiar în afara încăperii de spital, cu scrâșnete și multă durere. în covalescență, șchiop fiind, pentru a-mi arăta recunoștința, m-am gândit să împodobesc cumva curtea așezământului medical. M-am oprit, în cele din urmă, la ideea de a construi un ceasornic solar. Pe vreme frumoasă, oricine putea să citească ora exactă. Am căutat să-mi procur, pe cât posibil, materialele necesare: cărămizi, reziduri de var și o țeavă dreaptă de fier care, prin umbra pe care o va lăsa pe cadranul alb, potrivit mișcării soarelui, va indica ora. Astrul zilei, în mișcare pe bolta cerească, făcea să se miște și umbra pe cadranul ceasornicului meu. Scopul urmărit de mine fusese atins.

Așa am avut norocul să-mi petrec mai multe zile în cadrul acelui spital, ferit de eforturi și de amenințarea foamei permanente. Mă deplasam tot sprijinit în cârje și mă mai obseda gândul dacă voi rămâne sau nu șchiop pentru tot restul vieții. Mi s-a și spus că voi șchiopăta încă mulți ani, dar nu chiar întotdeauna. Așa că vremea când toate speranțele de a mai rămâne internat în spital a luat sfârșit. Am fost trimis înapoi, dar într-un lagăr cu munci ceva mai ușoare, la care se cereau eforturi mai mici.

Stând acum și numărând lagărele pe unde am fost dus și pe unde m-au purtat pașii, mi se pare că numărul lor a ajuns la șaptesprezece. Am întâlnit în ele oameni de diferite naționalități, condamnați pentru cauze diferite. Iată, de pildă, un caz, pe care doar întâmplarea mi l-a pus în față.

L-am întrebat într-o zi: „De unde ești dumneata? Văd că vorbești românește! Ești din România?" Nu, nu era din România și nici nu fusese vreodată în România. „Atunci ești din Basarabia?" Nu, nici din Basarabia nu era. Până la urmă s-a hotărât să mi se spovedească: se născuse undeva în Extremul Orient, înspre hotarul cu Japonia. Părinții săi, moldoveni din Basarabia, fuseseră împroprietăriți încă de pe vremea stăpânirii țariste, în anii 1905, pe acele pământuri îndepărtate. Fie că au consimțit, fie că nu, au trebuit să plece din Basarabia și să se stabilească acolo, la Dalnîi Vostok, pe pământuri nedesțelenite. Ce altceva putea face la casa părintească, dacă nu să învețe și el limba părinților săi? Mi-am amintit, atunci de „limba vechilor cazanii, care-o plâng și care-o cântă, pe la vatra lor, țăranii!" cum spune poetul.

Un nou lot de condamnați a intrat în lagăr. Cei aduși erau, cei mai mulți ruși, fiecare cu anii lui de lagăr, căpătați tot așa, fără să fie de vină. Au fost repartizați tocmai în baraca unde mă aflam. Un nou-venit s-a apropiat întâmplător de mine și mi s-a adresat, în limba română: „Domnule, fii amabil, te rog... " Am rămas uluit la auzul acestor cuvinte. L-am descusut apoi cine este și mi-a mărturisit că a fost adus din România. Era comandorul de marină care a făcut parte din Comisia Dunăreană, pe nume Zagoreanschi. Curios să aflu cum a ajuns în Siberia, mi s-a destăinuit în cele din urmă, povestindu-mi întreaga lui viață.

înainte de izbucnirea Marii Revoluții din Octombrie fusese locotenent de marină, la Odessa. Tatăl său, de origine poloneză, a fost general medic în armata țaristă, în acele momente, se afla legat de chei vaporul *Carol I,* aparținând statului român. Vasul urma să fie retrocedat României, dar aceasta nu mai era posibil... Vremurile fiind atât de tulburi Zagoreanschi s-a hotărât să se îmbarce

imediat pe navă, pentru a nu fi capturată de revoluționari. A dat ordin să se ridice ancora și a pornit spre apele maritime românești. Vasul a fost predat administrației românești din portul Constanța. Pentru această faptă a lui, a fost răsplătit prin încadrarea în rândul ofițerilor Marinei Române, unde a ajuns la gradul de comandor.

După străpungerea frontului din Moldova, în 1944, a fost însă depistat la București, ca fost cetățean rus. Urmărit îndeaproape, într-o seară, pe Calea Victoriei, în fața palatului CEC, a fost pur și simplu furat de pe stradă și băgat cu forța într-o mașină. Judecat, i s-a dat o condamnare de 25 de ani. Vorbea la perfecție limba română și cunoștea câteva limbi de mare circulație europeană. În timpul nostru liber, am stat de nenumărate ori amândoi de vorbă și mi-a împărtășit multe amintiri frumoase despre România. Între altele într-o zi mi-a făcut următoarea confidență:

- Dumneata, fără îndoială, te vei întoarce în România. Doar ești cetățean român! Cu mine, însă, situația este ceva mai complicată. Eu m-am născut pe teritoriul Rusiei și am fost cetățean al ei. La vârsta mea și cu o condamnare așa de grea, nimeni nu se mai poate gândi că se va întoarce în România. Te-aș ruga prin urmare numai atât: Când vei ajunge în România, du-te la București, pe strada Aurel Vlaicu, unde a rămas soția mea și spune-i că ne-am întâlnit aici, în blestemata Siberie, și că mă gândesc în fiecare zi la ea! Să-i dea Dumnezeu multă sănătate, și îi mulțumesc și îi rămân recunoscător... Cu ea împreună am culeș din bucuriile vieții multe, puține, câte au fost... Și mai spune-i, te rog, că nu o voi uita niciodată.

L-am încredințat că așa voi face neapărat, atunci când mă voi întoarce în țară. După o vreme, a trebuit să mă despart de prietenul meu care era suferind. Am știut amândoi că niciodată nu se va mai întoarce pe pământul

românesc. Eu am avut însă un destin mai norocos şi mi-am ţinut promisiunea de a o vedea şi a-i transmite soţiei sale un cuvânt de bun rămas din Siberia, când m-am întors în Bucureşti. Am găsit-o pe doamnă la o altă adresă, într-un bloc de pe şoseaua Ştefan cel Mare. însăşi întâlnirea noastră ar merita din plin o carte sau măcar un capitol inserat în aceste pagini. Mă mulţumesc însă doar să repet că mi-am respectat promisiunea făcută prietenului meu, undeva, departe de lume.

*

Anii negri şi grei, aşa cum au fost, unul câte unul, treceau... Va rămâne de neuitat pentru mine o iarnă cu geruri de minus 50 de grade, pe care a trebuit să o petrecem sub o prelată groasă drept cort. Oamenii trebuiau să doarmă, noaptea, la pământ, pe saltele umplute cu iarba uscată a pădurii. în două sobe de tuci, se băgau ca într-un cuptor, lemne lungi de un metru, până se înroşeau. Lucrătorii erau siliţi să doarmă îmbrăcaţi, şi dacă se culcau aşa încotoşmănaţi, nu-i de mirare că i-au umplut păduchii. Paraziţii invadaseră întreaga încăpere, năpădiseră saltelele şi pe noi înşine. Seara, doborâţi de oboseală, oamenii trebuiau să se culce. Trecea o oră, poate ceva mai mult şi ne trezea mulţimea păduchilor ce începeau să ne furnice. Ne sculam şi ne scuturam de ei deasupra sobelor supraîncălzite din mijlocul cortului gigant. însă nici asta nu putea dura toată noaptea. A doua zi de dimineaţă trebuia să mergem odihniţi la lucru, la tăiat de pădure. O iarnă întreagă, în asemenea condiţii nici nu ştiu cum am suportat. N-a fost însă nici singura şi nici cea mai grea.

Între cei trimişi să-şi execute pedepsele în acest lagăr, parcă ascuns de ochii întregii lumi s-au nimerit mai mulţi naufragiaţi ai vieţii, elemente declasate şi în stare de orice.

Dacă îi observai mai atent, descopereai pe mâinile, pe pieptul și pe spatele lor diferite desene ale cruzimii și ale spaimei. Erau mari amatori de tatuaje care, o dată făcute, nu mai puteau fi șterse niciodată. În lumea liberă, marinarii, călătorind peste mări și țări, se știe, își fac astfel de stigmatizări. Nelipsită era imaginea iubitei alături de inima străpunsă de o săgeată. Cele mai multe din ele n-aveau însă nici o legătură, nici cu iubita, nici cu dragostea... Într-o zi, fiind de serviciu pe marele cort, unul dintre ei m-a chemat în mijlocul lor și mi s-a adresat:

- Am auzit că te pricepi la desen și că ai făcut picturi frumoase pe pereții barăcilor pe unde ai mai fost. Vrem ș'i noi să-ți arăți măiestria. Ai să ne faci niște tatuaje...

- Nu mă pricep la de-al de astea. N-am făcut niciodată, m-am împotrivit eu.

- lasă că te învățăm noi! Trebuie să ne arăți ce poți. Ți-e foame și ți-e greu? O să-ți dăm de mâncare.

Știam eu că nu e de glumit cu ei. Mai devreme sau mai târziu trebuia să mă supun. Am învățat, în cele din urmă, și „tehnica[1] tatuajului, sub amenințarea neîntreruptă că, dacă nu mai făcusem așa ceva până atunci, va trebui să fac de atunci încolo. Am făcut așadar, o mulțime de tatuaje, cu toate că n-aș fi dorit să le fac vreodată. Face omul, însă, destule lucruri pe care nu le-ar dori, chiar în stare de libertate, normală, ca să zic așa, dar atunci când te afli în captivitate, încolțit din toate părțile de lepădăturile oricărei societăți.

O preocupare ceva mai potrivită de înfrumusețare ar fi fost aceea de a decora încăperile unde urma să ne odihnim după muncă. Pereții nu erau nici albi și nici curați, așa că mai trebuiau înfrumusețați atât cât se putea și cu mijloacele ce le-aveam la îndemână. Chiar un ornament oricât de modest sub forma unui chenar colorat de jur împrejur, era binevenit. Numai că, din păcate, până și un

asemenea chenar decorativ îi putea deranja pe unii dintre oamenii de pază. Tocmai când lucram la un chenar, a intrat un gardian în baracă şi mi-a ordonat să încetez urgent lucrul şi să fac să dispară tot ceea ce desenasem. Am aflat abia mai târziu ce se întâmplase: din arabescurile mele bine conturate reieşea - după mintea paznicului - că lansasem un S.O.S., adică un strigăt de chemare către cei care ar putea veni să ne salveze. În judecata lui, după cum mi-au spus cei din jur, omul de pază era convins că eu zugrăvisem, stilizat, acel „veniţi şi ne salvaţi[11]! Aşa cum fac vapoarele lumii de pe oceanele pământului, aşa şi noi, de pe oceanele suferinţelor, durerii şi înstrăinării, chemam în ajutor pe oricine ne-ar fi putut auzi.

Ce-i drept, într-o altă baracă gardianul găsise, bine dosit, tricolorul Ucrainei libere şi independente. Neîncrederea lor în noi ar fi fost întemeiată chiar dacă n-ar fi găsit nimic, nicăieri, pentru că pretutindeni, în închisoare, nu există nimic mai scump şi mai dorit decât libertatea. Până şi noi acolo, eram departe de lume, cu totul uitaţi de ea, dar nu şi de Dumnezeu!

VII

NESFÂRŞITUL DEŞERT AL SIBERIEI

După ieşirea mea din acel mic spital denumit *holniţă*, unde fusesem internat în urma accidentului, am fost retrimis la muncă, în lagăr. Aşa cum am spus, era altul decât acela unde fusesem înainte. Alte figuri, alţi oameni, fiecare cu nenorocirea lui, fiecare cu destinul lui. După puţină vreme vecinul meu de pat a aflat că sunt român. Greu de tot, am reuşit totuşi să ne înţelegem:

- în România, până a nu ajunge aici, ce se ştia despre Siberia noastră? I-am răspuns aşa cum aflasem din geografie:

- Siberia este un vast teritoriu, cu o imensă pădure, taigaua şi cu o populaţie foarte rară. Aici erau trimişi în surghiun, încă de pe vremea ţarilor, toţi cei ce nu erau pe placul conducătorilor, ca şi mulţi condamnaţi, ca să-şi ispăşească păcatele, săvârşite sau nu. Un român de al nostru, Nicolae Milescu, cu sute de ani în urmă, mare cărturar al vremii şi apropiat ţarului Rusiei de atunci, a întreprins o călătorie de-a lungul ţinutului Siberiei, până în China. El a fost unul dintre primii deschizători de drumuri prin acest imens teritoriu. Dezvăluirile lui au rămas de mare interes până în zilele noastre. Ce a văzut, ce a întâlnit şi prin câte peripeţii a trecut au rămas scrise şi le cunoaştem şi noi, astăzi.

Dar interlocutorul meu a ţinut să mă corecteze:

- Siberia de astăzi este cu totul alta! Este mult transformată. Are mari aşezări de oameni ce se pot alinia

foarte bine multor oraşe de pe meridianele globului. Această parte a lumii, cândva într-adevăr oropsită, are mari rezerve de zăcăminte subpământene şi multe bogăţii naturale...

Atunci am simţit cu nevoia să-l corectez:

- Este adevărat ce spui dumneata şi toate cele arătate pot fi reale, dar eu aşteptam să-mi vorbeşti despre altă Siberie, aşa cum este ea în mintea şi în inimile oamenilor. Acest ţinut este blestemat pentru că cei care locuiesc aici n-au venit ei, de bună voie, ci au fost aduşi cu sila. Altminteri aici n-ar fi locuit nimeni, ca în Sahara, ca într-un deşert. Este departe de orice lume Siberia şi, de aceea, a te stabili aici înseamnă de la bun început înstrăinare. Dar cine s-a stabilit aici de bună voie şi nesilit de nimeni? Cumva deportaţii, care au fost strămutaţi aici pentru că s-au împotrivit orânduirii bolşevice? Sau milioanele de oameni din Basarabia, din Polonia, din Ungaria, care au căzut victime aceluiaşi regim despotic? Pe drept cuvânt se spune că Siberia rămâne legată de suferinţele milioanelor de oameni.

În urma unor lupte purtate în Extremul Orient al Siberiei, la punctul unde mă aflam au fost aduşi numeroşi militari japonezi care se predaseră sovieticilor. Aveau deci calitatea de prizonieri de război şi urmau curând a fi repatriaţi. Am întâlnit cu acest prilej un ofiţer nipon care în viaţa civilă - spunea el - lucra la un ziar din Tokyo. Un om cât se poate de amabil, ca toţi japonezii de altfel. Am cunoscut apoi, într-un lagăr spital, unde erau aduşi gata de plecare în patria lor, chiar un general, mare comandant de armată. Am făcut atunci cunoştinţă şi cu politeţea lor proverbială: de câteva ori pe zi dacă mă întâlneam cu el prin lagăr, mă saluta făcându-mi o adâncă plecăciune. Se anunţase ca iminentă eliberarea japonezilor prinşi în război, ostilităţile fiind încheiate. L-am rugat aşadar pe

ziarist şi i-am dat adresa din România pentru a comunica şi el cu posibilităţile sale gazetăreşti acelaşi lucru: că trăiesc. Exista, desigur, un singur risc, acela, ca la frontieră, făcându-i-se percheziţia, să i se confiste orice bucăţică de hârtie. Printr-un vicleşug, am înlăturat acest pericol: l-am obligat să memoreze adresa mea din România, în limba franceză. Găsisem astfel o cale de comunicare cu ţara şi cu familia mea, precum că trăiesc, sunt sănătos şi că sper să ne revedem. Eram încredinţat că ziaristul îmi îndeplinise rugămintea, căci, într-un lagăr asemenea înţelegeri devin datorii de onoare. Speranţa mea avea să se realizeze însă mult prea târziu, după moartea lui Stalin. La întoarcerea mea în ţară, după ce am văzut de atâtea ori moartea, am aflat că la unitatea mea militară fusesem dat dispărut şi avansat „post mortem" la gradul de locotenent. Nu-i venea nimănui să creadă că eram viu!

*

Perioada de deţinere în Siberia nu se uită şi nu se poate uita vreodată. Acolo, în singurătatea taigalei, nu se vedea decât pădurea cu verdele ei întunecat. Nici animalele obişnuite ale pădurilor nu se prea întâlneau. Pentru mine, o curiozitate a acestor locuri rămânea tigrul siberian. Acest animal se găsea obişnuit, la altitudini mai călduroase. Cum oare s-o fi pripăşit în Siberia, nu departe de apele Oceanului Pacific? Trebuie deci să credem într-o aclimatizare nu numai la oameni, ci şi la animale. Pârdalnicului vărgat al taigalei nu i se puteau oferi condiţiile Indiei, dar el se adaptase. Tot aici se întâlneau drumurile câinilor înhămaţi la săniile cu poveri. Erau nişte poteci largi ce treceau doar prin luminişurile pădurii. Câinii aveau talia potrivită, erau bine făcuţi şi voinici. Erau prieteni credincioşi ai oamenilor şi luau parte la vânătorile lor. Între

oameni şi animale se năştea o înfrăţire mai puternică decât între oameni şi oameni!

Foamea care ne chinuia în permanenţă ne silea să ne gândim întruna la mâncare. Ca în orice pădure, şi în taiga se găseau o mulţime de ciuperci - numai că astea sunt o sabie cu două tăişuri. Cum puteam, oare, să le deosebim pe cele bune de cele otrăvitoare? Mulţi n-au mai stat să le deosebească: le-au cules, le-au fiert şi le-au mâncat. Iar rezultatul a fost, tot aşa de multe ori tragic. Primul ajutor ce trebuia dat muribunzilor nu avea de unde să vie. Chiar dacă pacienţii au fost duşi la spital, adeseori era prea târziu. Marea şi necunoscuta pădure, taigaua, nu ni se dovedea prietenă nici în această situaţie.

Şi totuşi, din când în când, ea ne oferea câte ceva: un fruct al pădurilor, asemenea conului de molid. Mai rar putea fi întâlnit şi mai greu te puteai căţăra până la el, însă merita: era un fruct apetisant, mai ales după ce îl prăjeai bine pe jăratic. Că ar fi putut face rău cuiva nimeni nu stătea să se gândească. Nu ţinea de foame şi nici nu ţinea de sete, dar măcar o vitamină folositoare organismului nostru tot conţinea. Mai mult decât atât avea gustul apropiat alunelor noastre!

*

Singurătatea Siberiei o simţeam adesea mai greu decât o apăsare sufletească. La lucru, când ieşeam, în afara lagărului, nu întâlneam localnici şi nici aşezări omeneşti, înaintea ochilor nu îmi apăreau decât copacii imensei păduri. După ziua de muncă ne întorceam istoviţi în lagăr. Paza înarmată ne dădea în primire imediat ce ajungeam în pragul porţii. Veşti din lumea cea mare, liberă, nu aveam. Peisajul uniform al zăpezii se prelungea până târziu în primăvară.

Vedeam în jurul meu doar oameni îmbătrâniți de vreme și de necazuri. Toți aveau un dor în suflet, toți erau flămânzi. Aveau fețele posomorâte și nu mai știau nimic despre lume. Ce va fi mâine nu se știa. Ziare nu se primeau, iar scrisori cu vești de acasă, cu atât mai puțin! Sănătatea noastră se șubrezise de la o zi la alta, iar foamea, cu rânjetul ei amar, ne urmărea pas cu pas. Deveniserm oameni roboți care trebuia să fim scoși la muncă și atât. Singurătatea Siberiei mă făcea să cred că lipsește viața pe toată planeta noastră, asemenea unei planete care nu știe dacă mai există un astru cu alte vieți în univers. , .

Trecuse de-acum o bucată de vreme și legătura cu ai mei din țară, era practic inexistentă. Făceam eu tot ce-mi sta în putință, dar, cu siguranță, cei rămași acasă, nu știau nici dacă mai sunt în viață. Toate misivele mele, fie că erau trimise soției, fie pe alte adrese, erau scrise pe orice bucată de hârtie ce-mi cădea în mână. Nu le dădeam altceva de veste decât că trăiesc și unde mă aflu. Toate aveau cam același conținut': „Sunt sănătos și ne vom revedea[11]. Era singura speranță pe care o purtam în suflet, dar, oare, mesajele mele vor ajunge, la destinație? Dintre toate cele trimise, măcar una nu se putea să nu ajungă. De fapt, era singura speranță care mă mai ținea în viață. Și s-a întâmplat să fie chiar așa!

Scrisoarea era împăturită ca un triunghi, căci așa ținea loc și de plic. Asta se întâmpla în sărăcia noastră de acolo. Una din ele a ajuns, totuși, pe adresa unei rude, la care am și găsit-o, după întoarcerea mea în țară. O păstrez și acum ca pe un adevărat talisman: ea îi vestea pe cei dragi ai mei că sunt în viață, chiar dacă mă aflu departe și de ei, și de țară. Era o epistolă ce făcuse drumul lung de la suferință la cei ce așteptau nerăbdători o veste; făcuse drumul lung de la speranță la bucurie...

O dată cu trecerea anilor și sfârșitul încrâncenărilor militare, situația se mai schimbase și pentru cei din lagăr.

Ceea ce n-aş fi crezut niciodată era că se va putea coresponda şi chiar primi pachetele de acasă - bineînţeles pentru cei ce aveau familiile înăuntrul graniţelor imperiului, adică pentru cetăţenii sovietici. N-au făcut excepţie de la această măsură nici de cei din Basarabia. Printre darurile trimise de cei de acolo, din toată sărăcia lor, s-au aflat odată şi câteva căpăţâni de usturoi. Ca român, am avut astfel fericirea, de a mă înfrupta cu un căţel de usturoi, care mi-a fost dăruit de un cunoscut din Moldova; cea dintre Prut şi Nistru. Cu el am frecat îndelung coaja tare a porţiei de pâine ce o primisem. Mărturisesc că niciodată, în viaţa mea, nu am mâncat ceva mai bun. Era de-a dreptul un deliciu!

Aflat, astăzi, în libertate, la mine acasă mi se pare că mai simt şi acum, uneori, mirosul acela de usturoi care venea, şi atunci, de acasă: dintr-o Basarabie românească care jinduieşte încă după reîntregirea cu patria - mamă! Pe noi, moldovenii din Basarabia, îmi spuneau camarazii de detenţie, ne-au ridicat cu forţa şi au umplut meleaguri străine cu noi. în locul nostru au adus ruşi, atraşi de bogăţiile româneşti ca, până la urmă, să pretindă că ei sunt majoritatea. Undeva, în Siberia, căţelul acela de usturoi mi-a adus aminte nu numai de patrie ci şi de tragedia pe care o trăiau şi o trăiesc încă milioane de concetăţeni, numai pentru vina de a fi români.

*

Acolo, în singurătatea Siberiei, fără nici o veste de nicăieri, mi se părea că mă rupsesem definitiv nu numai de lume ci şi toată suflarea omenească. Deşertul în mijlocul căruia mă aflam îmi părea ca un peisaj selenar, fără viaţă. Toţi cei de acolo ne simţeam ai nimănui. Nişte dezmoşteniţi ai soartei care se mişcau şi îşi numărau doar zilele. Şi fiecare

zi părea o povară fără sfârşit. Ani de zile am rătăcit aşa, între deznădejde şi speranţă, sub apăsarea singurătăţii şi a pustiului siberian.

Până şi Siberia şi pădurile ei nesfârşite se pieteau cu totul însă în spatele gardurilor ridicate din triunchiurile bine ascuţite de copaci, al sârmei ghimpate, al firelor electrice neizolate şi al armelor automate aflate în mâinile slujitorilor comunismului. Seara, când ajungeam înapoia lor, era greu de crezut că se mai gândea cineva la Siberia şi la taigaua ei ca la o posibilitate de evadare, fie şi iluzorie. O dată condamnaţi la mulţi ani de muncă grea în lagărele de exterminare, nu mai aveai nici dreptul să gândeşti nu că mâine, nu că peste o lună, ci într-o zi oarecare vei fi liber. Ce-am avut eu bun asupra mea a fost îndârjirea de a mă înarma cu răbdare. Am izbândit pentru că m-am înarmat cu răbdare şi l-am purtat neobosit în inimă pe Dumnezeu cel adevărat.

Una dintre rânduielile lagărului, ca în orice lagăr, de altfel, era numărătoarea oamenilor, de dimineaţă şi de seară, pe numele său rusesc *praverka*. Numărătorile erau făcute de militarul gardian şef, răspunzător de buna organizare a vieţii lagărului şi de liniştea lui. De obicei, această prezenţă se făcea pe platoul special amenajat dinăuntrul lagărului şi numai pe vreme bună. Pe vreme rea, prin urmare când erau ninsori, ploi sau geruri mari, fiecare om, în poziţia de drepţi, stătea în faţa patului lui. Venea *praverka*, adică, ştiam noi, numărătoarea şi trebuia să ne găsească aliniaţi.

Cel care făcea numărătoarea, gardianul şef, o făcea pentru că trebuia să raporteze mai departe că din întregul efectiv de oameni nu lipseşte nimeni. Era un control şi o evidenţă la zi de verificare că în acel lagăr nu s-a produs nici un aşa -numit „eveniment". Operaţiuni de-a dreptul absurde, la urma urmelor. în definitiv, unde să dispară cineva când noaptea erai închis în baracă şi când vigilenţa

celor din multele foișoare sau prepeleacuri, cum le spuneam noi, era mereu trează? Unde să mai dispari, când erai deja dispărut, într-o Siberie fără început și fără sfârșit? Siberia, un ținut inospitalier și îndepărtat, leagăn al multelor suferințe și tragedii omenești... Taigaua, o pădure străveche și posomorâtă, cu verdele ei întunecat și fluvii mari ce-și duc neîntrerupt apele spre împărăția Oceanului înghețat de Nord...

*

După *praverka*, înarmați cu beschii și topoare, pătrundeam în întunecimea imensei păduri, unde urma să ne începem ziua de lucru. În jurul nostru, doar trunchiuri de copaci înalți, pe care urma să-i doborâm cu uneltele noastre primitive. Copleșiți cum eram de mulțimea suferințelor fizice și a durerilor sufletești prin care treceam, chinuiți de foame, de înstrăinare, de grija și dorul de casă noi priveam îngândurați până și verdeața pădurii, până și frăgezimea ierbii pe care o călcam o priveam îngândurați. Vietățile pădurii parcă pieriseră toate, fiindcă nici pentru ele nu mai aveam ochi. Noi, eram convoiul fără de sfârșit al stigmatizaților soartei, care, între viață și moarte, nu trebuiau să mai și gândească. Tristă era pădurea ca și tristețea din sufletele noastre. Într-o pustietate ca aceea a pădurii siberiene, tot de oameni te-ai fi putut apropia.

Iată, de exemplu, mărturisirile dureroase, făcute într-o noapte de taină, de către un ofițer țarist, fugit în China ca să scape de teroarea comunistă și adus, în 1944, în Siberia. Toate aceste destăinuiri mi-au fost făcute între patru ochi și așa cum am spus, pe timp de noapte, pentru că ziua n-aveam timp să vorbim între noi.

„Sunt un fost luptător în Armata albilor, adică potrivnic Marii Revoluții din Octombrie. Am luptat în

Armata țaristă încă înainte de 1917, când, învinși, a trebuit să fugim și să ne ascundem, care pe unde am putut. Eu am trecut în China și acolo am trăit liniștit, în mijlocul poporului chinez până acum, în 1944. Am fost descoperit, prins, judecat și adus aici în Siberia. Sentința: o condamnare de 25 de ani". S-a uitat o clipă, grijuliu, de jur împrejur, apoi s-a uitat și spre mine, temător. L-am asigurat că nu voi relata nimănui, niciodată, povestea sa și atunci a continuat, în șoaptă.

„În mijlocul poporului chinez am adus o viață oarecum liniștită, câștigându-mi existența prin muncă cinstită. Despre acest mare popor nu am de spus decât că este o națiune vrednică și ospitalieră. M-am apropiat cât am putut de locuitorii acestei mari țări. M-au înțeles și m-au ajutat. Au o istorie străveche și un trecut cu care se mândresc. De aceea m-au și înțeles. Eu eram un rus rătăcit printre ei, dar știau de unde am venit și pentru ce. Pentru ei, eram un demn scoborâtor din vița pravoslanicului popor rus, care a deschis cale largă în istoria popoarelor cu care conviețuiau. Despre țăranul rus, știau că este drept credincios căci, o dată cu zorii zilei, se scula mulțumimd cerului și cerându-i pe mai departe mila și binecuvântarea. Glasul clopotelor bisericii satului, pentru el, însemna chemarea de a urma calea Domnului...

„Ce cale urmează astăzi conducătorii de acum ai poporului rus? O cale a pierzaniei, a îndepărtării lui de toate cele sfinte, în care a crezut din moși-strămoși. Astăzi, conducătorii puterii de stat au transformat popoarele Uniunii Sovietice în niște acaparatori și împilatori ai celorlalte popoare din jur. Astăzi, nu-i mai interesează traiul și bunăstarea poporului, ci doar forța armelor lor, ca o putere mare ce sunt." Pentru prima dată, în aceste pagini, dau la iveală ceea ce mi-a povestit ofițerul alb în acea noapte...

*

Un cuvânt, în limbajul zilnic, care trebuia cunoscut și de care ne loveam de cele mai multe ori, și ziua, dar și noaptea era cuvântul *pâine,* adică *hleba* pe limba rusă. Adusă din afara lagărului, pâinea era dată în primire unui om de încredere dintre cei condamnați. Cine însă putea să se ocupe mai bine de formele ce însoțeau cantitatea de pâine intrată decât un cunoscător al limbii ruse? Acest primitor, numit pe rușește *hleborez,* adică tăietorul și distribuitorul de pâine fiecărei brigăzi era una dintre funcțiile râvnite de mulți dintre noi. Pe o tavă mare de lemn, fiecare brigadă își primea cantitatea de pâine milimetric calculată. După care, în baracă urma distribuirea porțiilor de pâine după listă în așa fel ca niciodată să nu te poți sătura.

Era și acesta un îndemn de a munci cât mai mult, de a depăși norma fixată pe șantierele de lucru ale lagărului, la tăiatul pădurii sau la construirea terasamentului pentru calea ferată. Oricât ai fi muncit însă de conștiincios, de „stahanovist", elanul și eforturile depuse nu erau niciodată răsplătite așa cum se cuvine. Încet-încet, oamenii își pierdeau vlaga și puterea de muncă. Rămâneau numai cu speranța că, prin cine știe ce minune, hleborezul le va distribui o bucățică de pâine măcar cu un centimetru mai mare. De aici, izvorau stima și respectul cu care toți îl înconjurau.

O altă așa-zisă dregătorie, mult râvnită și ea în lagăr, era să ajungi să fii responsabilul băii. El se numea *zaubani* și avea misiunea de a păstra ordinea și curățenia băii, întreaga săptămână baia trebuia să funcționeze, fie pentru a spăla rufele murdare ale deținuților, fie pentru a programa trecerea brigăzilor la spălat. Asta săptămânal. în zilele de baie ale brigăzilor, oamenii își spălau murdăria de

pe trupuri dar... nu și păcatele. Apa se încălzea în vane mari de lemn prin care treceau țevi în spirală, venind de la cuptorul unde ardea foc continuu. Era o adevărată binefacere dacă *zaubani*, mărinimos, îți repartiza o găleată cu apă mai caldă.

Ne aflam, astfel, toți membrii brigăzii mele, într-o zi, la programul de baie. Fie din cauza aburului din încăpere, fie din cauza puterilor mele sleite, mi s-a făcut rău. Am căzut la podea, leșinat. Cei din jurul meu, văzându-mă, m-au ridicat imediat și m-au culcat pe o bancă. Goi, ca și mine, aplecați deasupra mea, cu toții mă priveau speriați. Când am deschis, în sfârșit, ochii și i-am văzut așa mulți și goi, împrejurul meu, m-am îngrozit. Pentru câteva clipe am crezut că am trecut... dincolo. Cum erau toți în costumul lui Adam, aplecați peste mine, m-am crezut ajuns undeva în Paradis sau mai curând în împărăția iadului lui Scaraoțchi. Dar, în cazul ăsta, trebuia să văd și cazanele cu smoală topită! Încet-încet, mi-am dat seama cu adevărat unde sunt. Nu eram în Paradis, dar, sigur, în iadul... siberian!

Altă dată, brigada de lucru în care mă aflam a fost trimisă foarte departe, spre locuri necunoscute de noi. Aici existau forme de relief diferite, între ele am descoperit una dintre tainele neașteptate ale taigalei și anume intrarea unei peșteri de gheață. Unii dintre noi, din curiozitate, au vrut să o cunoască mai bine și au pătruns adânc în peșteră. Deodată, în fața lor s-a ivit un perete de gheață bine camuflată.

Înarmați cu topoare, căci doar erau tăietori de pădure, ei au început să lovească puternic învelișul gheței. Cădeau bolovani mari de gheață, iar după mai multe lovituri, spre surprinderea lor, au început să cadă, unul câte unul, și niște pești mari, înghețați. Bieții oameni au crezut că a dat un mare noroc peste ei. Au luat peștii și au ieșit cu ei, ca să-i vadă confrații rămași afară. Ne tot întrebam

atunci şi fiecare îşi dădea cu părerea cum or fi ajuns peştii aceia în gheaţa peşterii? Cum i-or fi adus apele, de cât timp? Mai presus de orice ne întrebam însă dacă nu erau buni de mâncat. O întrebare la care am şi căpătat îndată răspuns. Cum începea să se topească gheaţa din jurul lor, intraţi în putrefacţie, peştii de destrămau pur şi simplu în mâinile noastre. Am avut astfel încă o dovadă că taigaua siberiană era, pentru noi, un deşert inospitalier.

În lagărele Siberiei am avut însă parte şi de altfel de momente, mai cu seamă când mă întâlneam cu alţi oameni condamnaţi pe nedrept şi aduşi acolo din Basarabia, pământ românesc. Despre unii dintre ei, am vorbit deja. Despre toţi la un loc vreau să vorbesc acum, încă o dată. Pe orice asemenea om, frate mi l-am făcut şi unul altuia ne-am destăinuit durerile noastre; eram fraţi de suferinţe şi de sânge românesc, căutam să-i întâlnesc pentru a fi cât mai aproape de ei şi de mine şi să ne vorbim, unul, altuia, în limba noastră strămoşească. Parcă eram din nou acasă şi depărtările nu mai existau între noi. Dispăreau dintre noi şi Siberia, şi lagărele şi nesfârşitul deşert al taigalei şi nu mai rămâneam decât noi, singuri, dar uniţi în aceeaşi suferinţă şi de aceeaşi limbă românească.

VIII

SPERANȚA, CA O LUMINĂ ÎN ZARE

După câțiva ani de lagăr, zilele se succedau chinuitor, dar monoton. Au trecut așa ani lungi și noi, cei din lagăr, existam în continuare doar prin suferințele, frământările și zbuciumul nostru. Trăiam, în fiecare zi, același chin, aceeași corvoadă, dar, gândurile îmi zburau libere, departe. Mă trezeam apoi, din visarea mea, tot cu imaginea de coșmar a Siberiei înaintea ochilor, însă ochii minții continuau să colinde prin locuri pe care numai eu le știam. îmi provocam adesori, cu singur, asemenea evadări, pentru a suporta mai ușor agresiunile realității. Cum altfel aș fi putut rezista, dacă nu mi-aș fi creat în închipuire un refugiu care să-mi păstreze întreagă speranța? Dacă n-aș fi avut, intactă, credința că orice rău va trebui să aibă și un sfârșit?

Noaptea, în spatele ușilor ferecate, un bătrân înțelept din Basarabia îmi spunea, cu voce blândă: „Răul pe care îl știi e mai bun decât răul care poate fi". Eram și nu eram întru totul de acord cu el. îl aprobam în ideea că răul este, ca să zic așa, un rău necesar; că fără el poate nici binele n-ar exista. Dar să-l accept sub cuvânt că ar fi putut fi mai rău ar însemna să mă împac cu el. Ar însemna să mă resemnez cu orice soartă pentru motivul că oricând aș fi putut avea parte de alta mai rea. Unde ar mai încăpea, în cazul ăsta, speranța?

în lagăr, în singurătatea mea sufletească, îmi prindeau foarte bine răgazurile din unele momente de reculegere.

Am cunoscut, într-adevăr, așa cum am spus oameni aduși de pe tot întinsul imperiului sovietic și din afara granițelor lui. Am avut ocazia să mă apropii de ei, să-i ascult și să le cunosc gândurile, amintirile ca și necazurile și durerile lor. în același timp îmi dădeam seama că fiecare din ei păstra, dincolo de cele mai mari dureri și necazuri, un sâmbure de speranță. Același lucru îl făceam și eu, în momentele de reculegere.

Unul dintre noi, de pildă striga: „Să-mi spuie cineva, dacă știe, unde o fi locul ăla fără necazuri și fără dureri? Războiul i-a tulburat pe toți, peste tot așa cum o navă e dusă de valuri și plutește neștiind unde va ajunge și când va ajunge... Tot așa și noi, acum, oamenii pământului, plutim în derivă pe valurile vieții. Unde vom ajunge, nu se știe, când vom ajunge și cum iarăși nu se știe..." Dar îndată ce termina de strigat, îl vedeam că rămânea gânditor. în sinea lui pesemne, se întreba: oare chiar n-o fi nicăieri un loc din ăsta, fără necazuri și fără dureri?

Un alt resemnat al vieții ținea să mai adauge: „Libertatea a fost totdeauna dragostea mea dintâi dar noroc de ea n-am avut! Am vrea noi să învingă binele așa cum îl gândim noi, dar forța potrivnică, răul, este mereu mai tare." Și pe el îl vedeam însă, dincolo de cuvinte, că păstra pentru el, în tăcere nostalgia după „dragostea sa dintâi[11], cu speranța că, odată și odată, tot o va regăsi.

„Am crescut îndeajuns și am suferit destul, intervenea încă unul, categoric. Acum pot afirma că totdeauna mi-a fost frică de ziua de mâine! Poate chiar am făcut umbră pământului degeaba până acum." Odată ce ai făcut însă degeaba umbră pământului și îți mai e și frică de ziua de mâine, normal ar fi să termini cu toate și de tot, încă de azi. Și totuși, a doua zi îl întâlneam din nou, la *praverka*.

Asemenea discuții grave, filozofice, s-au pornit de nenumărate ori printre noi. De fiecare dată se rosteau

numeroase cuvinte şi sentinţe tot aşa de grave, dar întotdeauna rămânea ceva nerostit. Era ceva ce nici nu izbutea să răzbată în cuvinte, oricât ar fi vrut ei. La fel procedam, în definitiv, eu însumi. Mă culcam atât de istovit, seara, încât abia mai puteam îngâna în sinea mea: „Doamne facă-se voia ta". Dar în acelaşi timp îmi doream din toată inima ca, măcar de data asta, voia Domnului să fie una şi aceeaşi cu voia mea.

*

Intrasem de-a binelea în iarnă. Zilele se scurgeau toate la fel şi păreau tot mai posomorâte. Cu toată nenorocirea mea tot aşteptam cu nerăbdare sfintele sărbători ale Naşterii Domnului: venea Crăciunul. Parcă vedeam, la noi, acasă toate ferestrele luminate. Odată cu glasul subţire al copiilor, pocneau bicele, mugeau buhaiele, iar clinchetul clopoţelului anunţa venirea marii sărbători. N-aveam cum altfel sărbători Crăciunul decât lăsându-mi iarăşi gândurile să zboare departe, spre ţara mea, spre toţi ai mei cei dragi. Am adormit uşor şi am evadat pe nesimţite în lumea de taină a viselor... Un glas asemănător celui al soţiei mele îmi spunea: „Nu fi îngrijorat! Suntem acasă! Suntem sănătoşi! Să nu ne porţi de grijă, ne descurcăm noi!" Mă trezeam în întunericul şi gerul lagărului, dar acum eram un om fericit. Aveam o nouă încărcătură de speranţă, cu care puteam aştepta viitoarele sărbători.

Vecin de pat într-unul din lagăre mi-a fost şi un fiu înstrăinat al Armatei Sovietice - Miluchian. Era sleit de foame, dar mai ales de dorul şi grija pentru cei rămaşi acasă. Mi-a vorbit într-o seară despre începuturile vieţii sale de familie, când îl încântau gunguritul şi zâmbetele primului născut. „Aşa e de când lumea! Viaţa se sfârşeşte, viaţa începe! Micuţul nostru din copaie a început să ne

privească, a început chiar să zâmbească... Mai târziu a zis chiar ma-ma! îi era cald, îi era bine și nu ducea lipsă de nimic. A început în legea lui să se joace cu degețelele, iar noi să ne simțim bine în preajma lui... Ce-o mai fi făcând acum băiețelul meu?" L-am sfătuit să dea o fugă până la el, adică să-l viziteze într-o noapte. După câteva zile mi-a șoptit într-adevăr, că fusese în vizită la familia lui. Băiețelul era mare, voinic, îi sărise în brațe și fusese cât pe-aci să-l dea jos. Armeanul era cu totul alt om atunci, după evadarea lui nocturnă.

*

După o lungă perioadă trăită în geruri, foame și alte privațiuni, simțeam tot mai mult povara vieții din lagăr. Ne cunoșteam demult unii pe alții, căci trudeam laolaltă în diferite locuri de muncă, la tăiat pădure și trăiam împreună la barăci. Dis-de-dimineață trebuia să ne sculăm, să ne echipăm și să fim o dată cu ziua la poartă, locul de adunare al brigăzilor. Acolo eram numărați și apoi dați în primire ostașilor de pază, care ne conduceau spre șantierele de muncă. Se dădea raportul asupra numărului de oameni, după care ne încolonam și plecam spre locul de muncă stabilit. Aceștia erau truditorii blagosloviți cu ani grei de muncă, de către o justiție care împărțea cu amândouă mâinile nedreptatea.

Seara, la întoarcerea în lagăr, puteam avea, câteodată surprize nu tocmai plăcute. într-o seară ne-a intrat în curte o comisie medicală de la *otdilenie,* adică de la conducerea grupului de lagăre, cu sarcina de a găsi un număr de oameni sănătoși și buni de muncă. Se forma astfel un eșalon ce trebuia să plece în alt lagăr, unde era absolută nevoie de noi brațe de muncă. Pe rând eram chemați, aproape goi, în fața acelei comisii, care hotăra sau nu plecarea. A doua zi, toți

cei aleşi erau strigaţi şi, cu bocceluţa în mână, urmau să se încoloneze, gata de plecare, spre alt lagăr. în cele din urmă, am intrat şi eu într-o asemenea *etapă,* cum o numeau ei.

După un marş de câteva ore pe drumul întunecos, prin pădure, prin ger, am ajuns la destinaţie. Am întâlnit iarăşi un gard înalt, porţi mari bine ferecate şi înăuntru barăcile tip. între ele se aflau desigur şi aici toate cele necesare, cum ar fi birourile, baia, bucătăria, diferite ateliere. Ceea ce m-a surprins aici, încă de la intrarea pe poarta lagărului, a fost mulţimea lozincilor scrise pe scânduri vopsite sau numai trase la rindea; panouri mari sau mai mici, toate cuprinzând chemări la muncă sau precepte privind datoria îndeplinirii normelor de muncă. Lozincile, care de altfel nu lipseau nici din alte lagăre, reprezentau o aşa-zisă propagandă vizuală. Scopul urmărit era acela de a îndemna pe muncitori să lucreze mai mult, mai repede şi mai bine. Numai aşa va înflori şi va prospera patria ce mare, eterna Uniune Sovietică. La noul lagăr aceste lozinci erau mai multe decât oriunde.

Mi-a venit atunci ideea că aş putea să scriu şi eu aşa ceva. Deprinderea o.aveam de când pictam tatuaje pe pielea foştilor colegi. Mi se ivea şansa să nu mai fiu scos la munca grea de la pădure şi poate de a căpăta în plus o coajă de pâine uscată. Mi-aş fi menţinut în felul acesta sănătatea şi viaţa. Doar aveam de gând să nu-mi rămână oasele prin Siberia şi să mă întorc teafăr acasă. Totul era ca lozincile să fie cât mai atrăgătoare şi mai frumoase. N-aveam decât să-mi ofer serviciile benevole şi aş fi avut ocazia să beneficiez de unele avantaje în noul lagăr.

Până la avantaje, însă, şi până la bucăţica de pâine în plus, în noul lagăr a urmat întâi o perioadă foarte grea. Nu era numai faptul că întâlneam alţi oameni, necunoscuţi, şi alte locuri de muncă; aveam să am aici şi alţi stăpâni. Noi, cei trimişi aici, pierdeam orice legătură cu alte lagăre, cu

restul lumii. Şefii de aici, mai năbădăioşi, nu ne socoteau numai deţinuţi, ci pur şi simplu duşmani ai poporului. Odată căzuţi în mâinile lor, cel mai bun lucru era să te supui, fără să crâcneşti. Nu-mi mai rămânea, pe drept cuvânt, decât speranţa, oricât de firavă ar fi fost ea. Mai rămânea, oricum o posibilitate de a-ţi prelungi numărul zilelor de viaţă în lagăr, dacă descopereai printr-o orientare adecvată, amplasarea bucătăriei. Ea era pentru noi, cei mulţi şi flămânzi, „marele laborator al artei culinare[1]. După ce o găseai, urma tactica cea mai potrivită pentru a te apropia şi a te pune cât de cât în slujba ei. Spre surprinderea mea, am zărit acolo, la datorie, numai femei, mai puţin întâlnite într-un lagăr, însă pe care le ştiam mari amatoare privind arta decorativă şi frumosul. Cu cele câteva cuvinte cunoscute de mine în limba rusă, şi cu mai multe semne, am încropit un soi de conversaţie cu bucătăreasa şefă.

- Spaţioasă bucătărie aveţi! am zis, înaltă şi foarte curată, dar vă lipseşte ceva!

- Ce anume ne lipseşte? ripostă destul de sever interlocutoarea.

- Pereţii albi nu au nimic prietenos în ei. Le-ar trebui nişte decoruri, nişte desene ceva.

- Ce anume vrei să zici?! m-a repezit ca de-a binelea. M-am repezit şi eu, ca să nu-mi pierd unica şansă:

- Eu sunt *„hudojnic"* (pictor) şi pot ca fiecare perete să vi-l împodobesc cu câte un buchet mare de flori, toate aşezate în frumoase glastre.

Tot aşa de severă bucătăreasa şefă mi-a replicat:

- Aş vrea să văd şi ce poţi! Noi nu avem aici nici pensule şi nici culori.

- Nu-i nimic! Fac eu rost de ele!

Ca femeie cu dragoste pentru frumos, bucătăreasa nu-mi putea promite mai mult; se afla, oricum, într-un

lagăr. înfometat cum eram, planul meu de luptă nu trebuia să dea greș. Unde, dacă nu la bucătărie, putea să-ți pice ceva de mâncare, ceva mai mult decât îți era rația zilnică?

în fiecare zi, chiar și în cele de odihnă, în lagăr intra o căruță trasă de un cal care aducea pâinea trebuitoare. Tot o zi de odihnă era și atunci. Poarta s-a deschis și a intrat într-adevăr calul aducător de *hleba*. M-am apropiat discret de el și am început să-l mângâi. Totodată, mă străduiam să-i smulg, pe nesimțite, câteva fire de păr din coadă. N-a protestat, însă cu siguranță conștient și el că ne aduceam amândoi contribuția la izbânda frumosului.

O dată pensulele asigurate, am trecut la procurarea culorilor. Cea de bază era mai întâi negrul, indispensabil pentru schițarea buchetelor de flori sau vazelor frumos împodobite. îl aveam de la tabla afumată pusă deasupra opaițului care ardea noaptea. Toate nuanțele de albastru trebuitoare le-am obținut din cele câteva picături de cerneală date pe furiș de cineva care lucra în birourile contabile. A urmat apoi verdele clorofilei, stors din iarba fragedă ce creștea prin colțurile mai ferite ale locurilor virane din jurul barăcilor. Roșul aprins și frumos mi l-am procurat dintr-o pastilă de tinctură de iod japonez, cerută de la felcerul lagărului. Chiar și un maron roșiatic am putut obține prin frecarea a două bucăți de cărămidă nouă.

Cu pensulele confecționate și înarmat cu atâtea culori, mi-am început lucrul într-o după amiază de duminică. Pe fiecare perete, la mijloc, mai sus am așezat câte un buchet mare de crini, trandafiri, lalele, narcise sau alte flori, toate schițate în negru. Toate au dat imediat altă față bucătăriei și au schimbat atmosfera. Toate au plăcut ochilor ce le priveau. Mă simțeam și eu bucuros că reușisem această performanță. .

A urmat apoi, de bună seamă, răsplata pentru munca depusă.

- Mănâncă, meştere! Ai făcut o treabă frumoasă! mi-a spus, în sfârşit îmbunată, bucătăreasa şefă. Şi mi-a pus înainte o jumătate de găleată de terci. Era mâncarea noastră cea de toate zilele, în fiecare zi ne aştepta porţia de terci, dar o jumătate de găleată nu mai mâncasem până atunci. Credeam că nici de atunci încolo n-o să mai mănânc, niciodată.

Cu toate astea, am mai făcut încă multe desene, pentru bucătărese, pe nişte feţe de pernă albe, pe care pe urmă le coseau. Una chiar mi-a cerut să-i fac portretul din creion, pe o bucată de hârtie, ca să-l trimită familiei şi să vadă şi ei cum mai arăta, după atâţia ani de înstrăinare. Dacă am reuşit sau nu şi dacă a mai trimis poza, nu ştiu, dar ştiu că am ieşit de-acolo cu stomacul plin.

*

Trecuse o bună bucată de vreme şi aproape că uitasem de întâmplarea nefericită când, în imensa taiga, suferisem accidentul de pe urma căruia încă mai şchiopătam. îmi mai amintesc însă că, atunci, a surprins pe mulţi construcţia din curtea *bolniţei*, ceasul acela de mărimea unui rond de flori, care arăta orele zilei după mersul soarelui. Mă aflam acum într-un lagăr pentru munci mai uşoare, unul de o aşa-zisă categorie a treia. Aveam acum intenţia de a decora şi interiorul barăcii în care ne odihneam pe timpul nopţii. Pereţii înalţi ai încăperii de ce să nu ne zâmbească şi ei, prin ceva decorativ? Culorile pot vorbi mai convingător inimilor îndurerate ale celor ce locuiesc acolo.

Zis şi făcut! Pe o schelă improvizată, lucrul înainta: flori, frunze stilizate şi alte elemente de decor, toate frumos îmbinate. Sub ochii noştri lua naştere unul din acele ornamente care împodobesc pereţii şi pe care ruşii îl

numesc trafaret. Numai că, din păcate, hărnicia mea a fost brutal întreruptă de un gardian care, după ce a privit îndelung decorul, mi-a interzis să-l duc mai departe. Toate încercările de a afla motivul au fost zadarnice.

Am mai povestit undeva acest incident. El are pentru mine semnificații deosebite. Mai târziu am aflat că, din desenul meu, gardianul a înțeles că lansasem în văzduh un S.O.S., un fel de semnal de alarmă, așa cum fac vasele naufragiate sau aflate în primejdie. N-a fost nimic în intenția mea cu desenul acela, dar abia după ce l-am șters de pe perete el a căpătat în inimile noastre, sensuri pe care nu le-ar fi avut niciodată dacă ar fi rămas acolo. Cu timpul, a devenit un adevărat simbol al aspirației noastre spre libertate. Pentru că darul nostru cel mai de preț „dragostea noastră dintâi[11] și dintotdeauna este, fără îndoială, libertatea. Deși șters de pe perete, desenul acela a făcut să renască mai puternic în noi speranța.

Într-adevăr, poate că de multe ori nu prețuim așa cum se cuvine libertatea. Ne dăm seama de marele preț al ei numai după ce am pierdut-o. Eu însumi am înțeles adevăratele sale valori de-abia după ce am colindat aproape un deceniu, lagărele Siberiei. Să fii liber ca pasărea care se înalță în văzduh; să păşeşti liniştit şi nările tale să respire fără să simtă că o fac - este una din marile bucurii ale omului.

*

Mă aflam, altă dată, într-un spital improvizat, într-o cameră unde îi dădeam ajutor unui bolnav. Trebuia să-i dau, din când în când, câte un medicament şi să-l ajut la nevoie, după puterile mele, căci şi eu mergeam sprijinit în două cârje după ce mi se scosese ghipsul de la picior. Ajutorul cel mai mare i l-am dat însă ascultându-l,

încurajându-l așa cum puteam. De fel din Ucraina, bietul om fusese ridicat de lângă familie și i se dăduse o condamnare de zece ani, sub aceeași învinuire de a fi dușman al poporului. în clipele lui de luciditate, îmi povestea deseori în ce împrejurări vitrege a căzut și presimțea că nu se va mai întoarce acasă, în mijlocul familiei lui, niciodată.

Presimțirea, de altfel, i s-a adeverit în scurtă vreme. M-am ridicat într-o zi din pat ca să-l întreb dacă mai dorește ceva și nu mi-a mai dat nici un răspuns. Trecuse în împărăția celor veșnice! într-un fel, obținuse și el eliberarea cea mult jinduită. Părăsise o lume dușmănoasă pentru o împărăție a păcii. Se dusese într-o lume cu siguranță mai bună, ca să dea socoteală pentru tot ce a greșit și unde să aibă parte de tot ce aici, pe pământ, nu-i fusese dat să cunoască: pace, liniște, armonie. Era încă o tragedie pe care o vedeam cu ochii mei...

într-un alt lagăr, am cunoscut încă un român din Basarabia, căzut și el, nu știu prin ce împrejurări, în gulagul veacului douăzeci. Având o condamnare de numai câțiva ani, a lucrat o bună bucată de vreme într-o mare uzină de autocamioane, ca strungar. Era hotărât ca, după detenție, să se reîntoarcă în aceeași uzină, unde, pretindea el cu mândrie, se construia un veritabil *Studebaker* siberian; adică cu piese și subansamble construite de ei, dar după model american. Era, de fapt, unul din ajutoarele primite de la aliații americani, care consimțiseră ca sovieticii să construiască și ei autocamionul.

Pentru noi, vestea a fost așa de surprinzătoare, că nu ne venea să credem. în spatele sârmei ghimpate noi nu avusesem parte de asemenea veşti. Până atunci ne săturasem de propaganda deșănțată făcută prin gazetele lor de perete, care nu puteau să lipsească nici din cel mai izolat lagăr. Așezate la un loc vizibil ele își aveau rostul lor. Se scria acolo despre evenimentele la ordinea zilei și se făceau

comentariile cuvenite, pe înțelesul tuturor. în orice articol însă nu se pomenea decât de marele popor sovietic, constructor al socialismului, ca și de marile sale victorii, obținute tot în construirea socialismului. Aflam astfel că și alte popoare obțineau victorii, fără să construiască socialismul.

Ceva mai târziu și destul de rar, a început să se rătăcească și prin lagărul nostru ziarul regional, din care aflam iarăși niscaiva veşti. Pe noi ne bucura lucrul acesta, era semnul că se mai uitase și acolo, departe, din vigilența și strășnicia regulamentelor interioare ale lagărului. Așa am putut să aflăm, în izolarea noastră din taigaua siberiană, care mai erau frământările vieții sociale locale. Credeam și noi atunci într-o oarecare destindere, ca într-un adevărat balsam amăgitor pentru inimile noastre. Și, cu toate că nici viața din afara sârmelor ghimpate nu părea prea mult diferită de cea a noastră, totuși și semnele unui oarecare dezgheț începuseră să pătrundă până și în Siberia. Ceea ce nu putea decât să ne bucure și mai mult. Din acele momente speranțele noastre nu numai că se apropiau, dar începeau să capete și contururi mai palpabile.

*

Pentru mine, cei zece ani de detenție în lagăr aproape că trecuseră. Am îndurat multe în acei ani, nu numai foamea, și gerul, și bolile, și singurătatea. Pe lângă ele, am trecut prin dureri sufletești, prin adevărate momente de disperare. Nu mi-am pierdut însă niciodată speranța că mă voi întoarce odată și că-mi voi revedea țara, familia și pe toți cei dragi ai mei. Cu ajutorul ei am supraviețuit, de la o zi la alta, de la un an la altul. Am păstrat în mine dorul, încrederea, și am așteptat ziua cea mare a libertății. Am crezut în puterea mare a lui Dumnezeu și mi-am încredințat

toate gândurile văzduhului, cu speranța că vor ajunge și la familia mea. Am poruncit inimii să fie mai înțeleaptă și să mai aștepte. Nu se putea să nu vină și sfârșitul tuturor chinurilor noastre!

Am crezut de asemenea și în prevestirea unei păsărele ce a zburat prin pădure, și s-a așezat exact pe vârful încălțămintei mele. Eram într-o zi la intrarea cortului gigant acoperit cu o prelată, de unde azvârleam zăpada adunată în troiene peste noapte. De nu știu unde, o păsărică s-a așezat pe vârful cizmei mele. Am intrat înăuntru și le-am povestit întâmplarea tovarășilor mei. Toți au fost de părere că era tocmai semnul pe care-l așteptam de atâta vreme. Păsărică aceea era de fapt speranța mea, care își luase zborul din inima mea, ca să-mi anunțe mai degrabă sosirea. Păsările nu știu de granițe, de frontiere, așa cum nu știu nici gândurile, nici dorurile, nici puterea de rezistență umană.

IX

CE SCURT CUVÂNT E LIBERTATEA!

Până când, într-o bună zi, căci altfel nu pot să-i zic, a murit Slatin. Era într-o zi de martie în 1953. Moartea lui a însemnat nu numai sfârşitul unui om, unul din aprigii dictatori ai lumii comuniste, ci şi sfârşitul unei epoci de teroare dezlănţuită, de crime săvârşite în numele unui strâmb ideal.

A murit Stalin! în lagăre, toţi ne gândeam că vom porni, în sfârşit, cu braţele deschise, spre libertate. în sufletele noastre înfloreau deja bucuria şi sărbătoarea, căci ce altceva ne dorisem, în toţi aceşti ani de prigoană şi de mizerie, dacă nu libertate? Ce scurt era cuvântul acesta şi cât de multe încăpeau în el! Avea să vină şi ziua libertăţii. Poate că pentru unii va veni prea târziu, - dar mai bine mai târziu decât niciodată - după cum înţelepciunea oricărui popor aşa grăieşte. Totdeauna trăiserm cu speranţa că trebuie să vie şi ziua cea mare, şi iat-o! Nu mai era mult până atunci.

Odată ajunşi acasă, vom uita poate că a trebuit să muncim istoviţi de foame şi de puteri pe întinsurile taigalei. Vom uita poate şi cele minus 50 de grade de ger, de acolo. Nu ne vom mai aminti nici de oamenii de pază din foişoarele aşezate la toate colţurile lagărului. Vom uita poate şi de glonţul ucigător care putea porni în orice moment. Vom trece probabil în uitare şi ameninţarea trunchiurilor groase de brazi doborâţi care se puteau prăvăli peste noi, strivindu-ne. Le vom uita pe toate, probabil, însă de Siberia ne vom aduce aminte întotdeauna!

Siberia a însemnat pentru mine, așa cum a însemnat pentru milioane de oameni nesfârșite suferințe și o cumplită durere. Mulți au avut credința că de acolo nu vor mai scăpa niciodată. Mulți au și rămas aruncați într-o groapă comună, fără o cruce sau fără alt semn la cap. Pentru ei Siberia a însemnat o bucățică de tablă, legată la degetul mare al piciorului, pe care era imprimat un număr. Pentru toți Siberia a însemnat un ținut inospitalier, aproape dușmănos cu toți cei cărora ne-a fost dat să ajungem acolo. Pentru noi toți Siberia a fost un calvar, o Golgotă pe care o traversam asemenea Domnului nostru Isus Hristos. Orice calvar, însă, orice Golgotă trebuie să ajungă, odată și odată, la un sfârșit. Era sfârșitul pe care și noi îl așteptam, acum.

Marea veste a ajuns în cele din urmă și în lagărul nostru îndepărtat. Ne-am bucurat, firește, și am început să credem într-o schimbare în viața noastră. Greu, față de nerăbdarea noastră, schimbarea s-a petrecut însă. După câtva timp a venit un ordin ca toți deținuții proveniți din afara granițelor U.R.S.S. să fie eliberați și trimiși acasă în țările respective. S-au cercetat așadar dosarele tuturor și printre cei dintâi au fost puși în libertate cetățenii cehi, polonezi, români și ceilalți căzuți în ghearele așa-numitului rai bolșevic. Nouă nu ne venea să credem că a venit ziua cea mare!

Ni s-au dat echipamente noi, am fost urcați în trenurile libertății și, într-un târziu am poposit într-un centru de adunare, nu departe de Moscova. Aici a trebuit să ne încadrăm în alte regulamente, de odihnă și așteptare, până la fixarea datei plecării spre patrie. Ne simțeam însă de pe atunci liberi. Tot aici mi-a fost dat să am o mare surpriză, aceea de a mă reîntâlni și a-i revedea pe foști ostași de-ai mei, de care mă despărțisem în România, o dată cu condamnarea mea la moarte. Printre ei se aflau Șișu, caporalul șofer și alți doi soldați ale căror nume nu le mai

ţin minte. Aceştia, toţi tineri şi voinici, deci buni de muncă - aşa cum mi-au declarat - au fost trimişi chiar de la început să lucreze în minele de cărbuni de la Donbas. Au câştigat şi bani acolo şi acum veniseră cu oarecari economii în ruble. Le-au cheltuit însă repede, pentru că nu banii ruseşti le trebuiau lor.

în acelaşi lagăr căruia i se spunea Potima, nu departe de marele oraş Moscova, au mai fost adunaţi pentru repatriere mulţi ofiţieri şi soldaţi ai Armatei române, luaţi prizonieri pe fronturile deschise până la Stalingrad şi în alte părţi. Mâncaseră şi ei,, în acei ani grei, bucăţica de pâine amară şi neagră ca pământul, la Oranchi, la Mănăstârca, în îndepărtata Vorcuta şi în alte părţi ale munţilor Urali. De abia acum urmau să se întoarcă liberi în sânul familiilor lor din România. Printre mulţi alţii, ofiţeri de toate gradele, un singur nume mi-a rămas în minte. Este cel al sublocotenentului de rezervă, asemănător cu cel al marelui povestitor humuleştean, Ionică Hânculeşteanu. Acolo, ne-am apropiat unul de celălalt, ne-am înţeles sufleteşte, cu toate că nu ne cunoscusem până atunci. Eram mulţi în grupul nostru de români, care avusesem o soartă asemănătoare şi un acelaşi crud destin. în sfârşit, acum urma să ne întoarcem în ţară şi să ne revedem familiile. Cât de mult aşteptasem noi, cu toţii şi fiecare în parte, momentul acesta!

Aveam să ne convingem însă curând că, pe cât de scurt e cuvântul libertate, pe atât de lung e drumul către ea. Cu toată dorinţa noastră mare de a porni cât mai repede spre ţară, constatam că de la o zi la alta, repatrierea tărăgăneză. Am început să ne agităm dar, până la urmă, am aflat că eşalonul de români eliberat nu va putea pleca spre ţară, decât după terminarea unui festival internaţional al tineretului ce se desfăşura atunci, în anul 1953, la Bucureşti. Era probabil de înţeles argumentul că nimănui nu i-ar conveni să se afle, prin tinerii veniţi la festival de

suferințele îndurate de mai mulți militari români tocmai în marea țară a socialismului biruitor, însă mai de înțeles era nerăbdarea noastră.

În cele din urmă s-a terminat însă și acel festival și ni s-a pregătit un tren special care avea să ne ducă până la frontiera cu România. Era tot o garnitură de bou-vagoane, numai că, de data asta, nu aveam nici o pază înarmată până în dinți, cum eram obișnuiți noi. Un fluierat prelung și trenul s-a pus în mișcare. Nouă parcă tot nu ne venea să credem că acesta era trenul libertății noastre. La orice oprire coboram în aproape toate stațiile de cale ferată, din curiozitate, pentru a ne aproviziona de la bufetele lor ori, pur și simplu, ca să ne convingem că nu ne opreşte nimeni s-o facem. în fine, nu mai era mult și trenul nostru se apropia de Nistru. Basarabia, pământ românesc! Mă simțeam din nou ca și acasă, pe pământul țării mele!

De acolo n-a mai fost așa de mult și trenul nostru a ajuns în stația Ungheni, punctul de frontieră de pe Prut. Treceam încă o dată prin această localitate, unde fusesem, cu ani în urmă, comandant al plutonului de grăniceri. Acum însă treceam în calitate de om liber. Aici s-a făcut îndată transbordarea într-o altă garnitură de tren românească și am fost luați în primire de autoritățile românești. Abia ce am pus piciorul pe pământul drag al țării, am putut observa un gest semnificativ, de adâncă simțire românească. Ne aflam așadar dincoace, pe malul drept al Prutului. O femeie, modest îmbrăcată, venită și ea cu trenul nostru, s-a repezit și a sărutat plângând glia scumpă a patriei. Ce se întâmplase cu ea și prin câte suferințe a trecut, n-am mai putut afla...

Autoritatea de stat care ne-a primit nu a prea avut însă ochi buni pentru noi. Dincolo fusesem considerați dușmani ai poporului, dar aici, în patria noastră, cum aveam oare să fim tratați? Nu eram liberi nici la noi acasă? Ne-am urcat în vagoanele românești și pe loc au fost închise

ferestrele, ne-au ferecat uşile şi ne-au pus santinele. Eram liberi şi liberi călătoriserm pe teritoriul Uniunii Sovietice, dar în ţara proprie eram sub o supraveghere neîntreruptă. Ne convingeam astfel încă o dată că drumul către libertate nu-i chiar aşa de lesne de străbătut.

Se înnoptase de-a binelea. Trenul nostru neluminat trebuia să ajungă la Iaşi, dar pe peronul acelei gări n-am ajuns; am luat-o spre altă destinaţie. Acesta este un tren special, care merge spre Bucureşti - ni se spunea - unde am şi fost anunţaţi. Acolo, ni se vor face toate formele de eliberare. Urma să descindem a doua zi de dimineaţă pe peronul Gării de Nord. Nici de data asta n-a fost aşa căci, luând-o pe linia de centură, ne-am trezit în curtea faimoasei închisori Jilava. Plecasem dintr-un lagăr din Moscova, fără escortă, şi acum la noi acasă aveam o pază foarte puternică. Ne întrebam cine oare se teme aşa de tare de noi? De când, oare, devenisem aşa de periculoşi?

Cum era şi firesc, revoltaţi cum eram, am protestat: Noi suntem oameni liberi! De ce ne-aţi adus în închisoare? Vrem să vorbim cu cei ce ne-au îndrumat aici! Se părea că vociferările noastre vor fi de bun augur. Am fost din nou încărcaţi în camioane grele, acoperite, şi am nimerit... într-o altă închisoare: la Văcăreşti! Dormitorul gardienilor de acolo ne-a fost pus temporar la dispoziţie. Ce-i drept era încăpător, ne-am simţit mai largul nostru. Cât de la largul tău te poţi simţi într-o puşcărie?

În loc de alte formalităţi de îndeplinit, au început cercetările făcute de ofiţeri anchetatori care, din felul cum scriau şi cum căutau să se edifice cine suntem noi, nu puteau avea mai mult decât două-trei clase primare. Era limpede că tineri nepregătiţi năvăliseră cu ghiotura în securitatea de stat, unde li s-au dat grade şi stele de ofiţeri. Era desigur o criză de cadre într-o instituţie de apărare a

intereselor republicii, dar era fără îndoială şi o criză de competenţă, din cauza asta.

în cazarma gardienilor ni s-a pus la dispoziţie întreaga presă a zilei. Asistenţa medicală ni se dădea în interiorul închisorii. Trebuia să ne înscriem pe listă ca apoi să fim conduşi spre punctul medical. Pe coridoare însă puteam întâlni mulţi oameni necunoscuţi, însoţiţi de santinele. Ceva nelămurit se întâmpla şi surprinzător, pentru noi, căci aceştia, la o comandă dată, trebuiau să se întoarcă repede cu faţa spre zid, pentru a nu fi recunoscuţi. După cum am aflat, erau deţinuţi politici, a căror identitate trebuia să rămână secretă. Cam multe secrete pentru un regim care pretindea că este, mai înainte de orice, liber!

Curând au început să ne cheme, pe rând, unul câte unul, pentru a se afla cine suntem noi, cei veniţi din Uniunea Sovietică, unde ne-am născut, ce politică am făcut, în ce partid am fost înscrişi etc. Apoi, ce activităţi am desfăşurat şi pentru ce motive am fost duşi şi deţinuţi acolo. Unii dintre noi, desigur, au avut o situaţie destul de clară. După cercetări făcute şi la locul de domiciliu, unde s-a putut afla că sunt cunoscuţi ca oameni cumsecade, au fost eliberaţi. Asta tot aşa pe rând, după ce noii anchetatori erau în posesia tuturor datelor care îi interesau.

Lotul nostru fusese adus la închisoarea Văcăreşti pe la sfârşitul lunii noiembrie. Ne apropiam de sfârşitul lunii decembrie 1953 şi mulţi dintre noi, încă nu fuseseră eliberaţi. Atunci m-am hotărât să-l întreb pe ofiţerul care mă anchetase care mai este situaţia mea şi de ce nu plec şi eu acasă. Nu tocmai binevoitor, el mi-a răspuns:

- Situaţia dumitale este cam încurcată. Adresa pe care mi-ai dat-o nu este deloc adevărată. Am fost personal în acea localitate şi, la primărie, mi s-a răspuns că nu te cunoaşte nimeni.

Am rămas foarte mirat! Cum așa, să nu fim cunoscut i acolo unde m-am născut și unde-am copilărit? întrebarea, mă frământa pe bună dreptate, mă frământa cu atât mai mult, cu cât nu-i puteam afla deloc răspunsul.

Așezarea despre care era vorba . este uri târg din Moldova, la 20 de kilometri nord de Iași. Pe aici trece drumul mare ce leagă de veacuri laşiul, capitala Moldovei, de Țara de Sus. Nu departe de aceste meleaguri natale se mai găsesc orașele Hârlău, cel al Răreșoaiei, și Tg. Frumos. Pe aici a trecut linia frontului din Moldova^ în 1944. Târgul se numește Podu-Iloaiei și este așezat pe apa Bahluiului. Numele spune legenda - vine de la un nume IHe, care ținea un han mare la această răscruce de drumuri. După ce acest Ilie a răposat, nevasta lui, întru pomenire, a făcut un pod peste apa Bahluiului și de aici numele a rămas de Podu-Iloaiei. Aici m-am născut eu și am trăit cele mai frumoase clipe ale copilăriei, iar acum mi se spunea că nu mă cunoaște nimeni.

Pe bună dreptate, gândurile mă frământau mereu! Mă hotărâsem să-i desenez anchetatorului planul târgului cu tot ce cuprindea el, începând cu biserica, judecătoria, primăria, spitalul, poșta și celelalte... Voi face planul străzilor care duc la gară, la grădina publică, la teatrul de vară din micul parc. Până la urmă, s-a convins însă și anchetatorul că am spus adevărul. S-o fi gândit și el, dacă fusese cu adevărat el însuși la fața locului, că dăduse, la primărie, peste unul ce nu era din acea localitate și nu-i putea cunoaște pe toți cei născuți acolo. Așa că, nu peste multă vreme mi-am văzut visul cu ochii: Am fost eliberat!...

Era pe înserat, în ziua de 30 ianuarie 1954. Mi s-a înmânat foaia de drum pentru Iași, căci acolo credeam eu că îi voi găsi pe ai mei. Mi-au dat 30 lei, o cutie mică de conserve și o jumătate de pâine, pentru a avea mâncare pe drum și... călătorie sprâncenată! Dar, tot atunci mi s-a mai

spus că din informaţiile luate de ei, familia mea n-ar locui la Iaşi, ci la Bucureşti; undeva pe strada .30 Decembrie, numărul însă nu-l cunoşteau. Mă sfătuiau s-o caut întâi la Bucureşti, fiindcă era iarnă grea şi trenurile spre Iaşi nici nu circulau.

Când am auzit că familia mea s-ar fi putut afla în capitală, m-am bucurat enorm. Doar eu, la Văcăreşti eram la o palmă de loc. Am părăsit doar cu o bocceluţă dormitorul gardienilor de la Văcăreşti, de data asta chiar ca om liber. Văzusem şi simţisem de prea multe ori pe pielea mea ce înseamnă libertatea. Mai avusesem grija să întreb pe cei ce cunoşteau marea urbe de pe malurile Dâmboviţei, pe unde ar putea fi strada 30 Decembrie. Dar am aflat că, în realitate, nu era vorba de strada 30 Decembrie, ci de 13 Decembrie, astăzi, amândouă dispărute din nomenclatura străzilor oraşului Bucureşti.

Iată-mă oricum în tramvaiul ce mergea de la Văcăreşti spre centru, cu direcţia Piaţa Unirii. Mă descurcasem eu în taigaua cea mare cât un continent şi n-o să mă descurc în Piaţa cea Mare de pe chei? Şi mi-am făcut curaj! Pe străzile Bucureştilor, nămeţii deveneau tot mai mari. Auzisem că, pe Calea Victoriei, începuseră să se croiască tuneluri. Am ajuns în Piaţa Unirii de astăzi. Puţini trecători, îngheţaţi, căutau cât mai repede să ajungă acasă. Eu, îmbrăcat în pantaloni de vată şi pufoaică, parcă veneam de la Polul Nord. Cei ce treceau pe lângă mine se grăbeau pentru că ştiau unde vor să ajungă, ştiau că acasă sunt aşteptaţi de un cuib al familiei. Numai eu nu ştiam deloc încotro să mă îndrept.

Auzisem că strada 30 Decembrie - astăzi Iuliu Maniu - ar fi în imediata apropiere a Pieţii Mari. Cum însă nu ştiam numărul casei, numai la circa de miliţie puteam afla numele celor ce locuiau pe strada 30 Decembrie. Iar dacă soţia mea s-a recăsătorit şi nu mai purta numele meu

de familie, nu-mi rămânea decât să caut după prenume, prin urmare toate Elvirele de pe strada 30 Decembrie.

Am ajuns la miliție pe la orele șase seara. Vreme de iarnă, să nu scoți un câine afară din casă. Am intrat și m-am apropiat de milițianul de serviciu. I-am spus că aș dori să-i comunic ceva confidențial. Într-un alt birou, m-am legitimat și i-am relatat cât am putut mai pe larg întreaga mea poveste, de când am ajuns în Siberia până când am ajuns înaintea lui. După care am încheiat așa:

- Din evidențele dumneavoastră asupra populației aș putea să-mi transcriu toate familiile care au în componența lor numele de Elvira și la ce număr locuiesc. M-aș prezenta pe rând la fiecare adresă unde există o Elviră. Și, oricine ar ieși, i-aș cere să vorbesc cu doamna Elvira. De va ieși ea, înseamnă că am găsit-o și, în mod fericit, mi-am găsit pe ai mei și mi-am rezolvat problema. Dacă nu va fi ea, voi cere scuze pentru deranj, căutându-mi de drum.

După ce m-au ascultat atent, fără să mă întrerupă nici o clipă, subofițerul de miliție mi-a zis:

- Totul ar putea fi foarte bine, numai că astăzi e sâmbătă seara, responsabila cu evidența populației și-a terminat orele de serviciu și este plecată acasă până luni dimineață. Când va veni înapoi la serviciu, vi se vor da toate datele pe care le deținem. Am ripostat imediat, cu toată disperarea de care mai eram în stare:

- Dar eu nu cunosc pe nimeni în acest mare oraș! Nu am unde mă duce! Nu am unde sta! Nu am ce mânca și nu am unde dormi! Ce mă fac până luni dimineață?

Calm, milițianul a încercat să mă liniștească:

- Nu-i nimic! Vei sta în sala noastră de așteptare! Noi cum stăm? Ceea ce-ți putem oferi este... un scaun!

I-am mulțumit subofițerului pentru ospitalitate, dar am adăugat că eu tot voi merge chiar în acea noapte, s-o caut pe Elvira. Dacă n-o voi găsi, mă voi întoarce la secția

de miliție, unde mă voi bucura de întreaga ospitalitate a dumnealor.

Am ieșit în stradă de-a dreptul înspăimântat. Încotro s-o apuc? Unde să mă duc? Cine să mă primească? Cine să mă înțeleagă? Dintre atâtea întrebări fără răspuns, a țâșnit deodată, un gând salvator: soția mea avea un unchi la București, care era preot... Era fratele mai mic al tatălui ei. El îmi va spune dacă soția mea trăiește și unde anume o pot găsi și dacă s-a măritat sau nu, pentru că trecuseră totuși zece ani de când nu ne mai văzusem. Dar cum să-l găsesc pe preotul Sofronie în acest oraș imens și mai ales în vreme de noapte? După ce am întrebat câțiva pietoni întârziați, m-am hotărât tot pentru strada 30 Decembrie. Măcar era, cât de cât, o adresă, în drum, trebuia să trec și pe strada Sfânta Ecaterina, când am văzut o clădire cu uși mari cu decorațiuni de feronerie. Scările coborau până în stradă. Unii dintre cei care urcau sau coborau purtau sutană preoțească. Am vrut să mă lămuresc ce este acolo. Un cetățean binevoitor, acostat de mine, mi-a răspuns:

- Aici este Institutul teologic! Dar dumneata ce cauți?

- Caut un preot pe care îl cunosc, dar nu știu unde locuiește, i-am răspuns. Este rudă cu mine și vreau să-l găsesc.

Contrariat, cetățeanul m-a întrebat, la rândul lui:

- De unde ești? După vorbă pari a fi din Moldova! De unde vii?

- Sunt din Moldova, dar nu vin din Moldova! Am venit din Uniunea Sovietică, dar nu am venit acum!

Și mai contrariat, omul nu mai știa ce să zică:

- Nu sunt prea lămurit: ești din Moldova, dar nu vii din Moldova! Vii din Uniunea Sovietică, dar, nu acum! Ce să mai înțeleg? Am încercat, pe cât mi-a stat în putință, să mă fac înțeles. I-am relatat și lui, pe larg, întreaga mea

odisee, deşi mi se interzisese la plecarea din lagăr, să povestesc ceva. Numai aşa puteam însă să conving pe cineva că nu stă de vorbă cu un smintit.

- Acum da, sunt lămurit! a zis în cele din urmă cetăţeanul. Mi-ai spus că eşti din Moldova. Uite, am un prieten preot, venit de la Iaşi. Stă nu departe de aici, pe o stradă apropiată. Să mergem la el şi poate ne va spune ceva în legătură cu preotul pe care îl cauţi.

Ne-am îndreptat amândoi spre locuinţa preotului profesor Panţâru Grigore de la catedrala Sfântul Spiridon Nou din Calea Şerban Vodă. Ajungând acolo, însoţitorul meu a făcut prezentarea. A repetat şi el, încă o dată povestea mea, mai pe scurt însă. De abia la sfârşit a întrebat dacă nu cumva, din întâmplare, cunoaşte un preot pe numele său Sofronie.

- Preotul Sofronie, dacă o fi unul şi acelaşi om, este paroh al bisericii Jigniţa, peste râul Dâmboviţa, pe Calea Văcăreşti, ne-a înştiinţat, cu totul surprinzător, interlocutorul nostru. Soţia mea a avut o colegă de şcoală şi prietenă bună, pe nepoata lui Agatha Munteanu, din Podu-Iloaiei.

- Sunt fratele Agathei! am exclamat atunci eu.

- Dacă eşti fratele Agathei, atunci te cunoaştem, ştim cine eşti şi vrem să te ajutăm. Te vom însoţi acum până la ruda soţiei dumitale, preotul Sofronie.

Iată-ne, trei cutezători prin zăpadă, înfruntând voinicește nămeţii Bucureştilor, din acea iarnă a lui 1954, care a rămas de pomină. Am întrebat, ne-am orientat şi am ajuns la destinaţie. Am bătut într-un geam cu obloanele închise, pe unde se zărea doar o lumină slabă. Greu de tot, dar explicabil, având în vedere că era aproape de miezul nopţii, o femeie ne-a deschis, în cele din urmă. Şi mai greu, după ce am izbutit să intrăm la părintele Sofronie, m-a recunoscut acesta. Eu pe el l-am recunoscut imediat, însă el pe mine nu. De-abia într-un târziu, după ce s-a uitat

îndelung, de mai multe ori, la mine preotul gazdă a exclamat cu o voce uimită:

- Tu, rătăcitule prin pustiurile Asiei, te-ai întors sănătos? Finule, pierdut ai fost şi te-ai aflat! cum zice Scriptura. Dar nu cumva ne-ai adus de acolo şi iernile grele ale Siberiei?

Prinzând atunci şi eu tot mai mult curaj, am întrebat:

- Elvira, soţia mea, trăieşte? Dar Rodica, fetiţa mea dragă, ce-i cu ea? Dar ceilalţi?

- Da! Toţi ai tăi trăiesc. Sunt sănătoşi! Elvira locuieşte acum în Bucureşti şi te aşteaptă!

Tot ce am vrut să ştiu de zece ani de zile aflam, în sfârşit, într-un singur moment, în momentul acela, însă, cuvintele mi se opriseră în gât şi nu mai puteam scoate nici unul. Izvorâte de nu ştiu unde, lacrimile mă împiedicau să mai spun ceva.

Ca să-mi facă bucuria deplină, preotul Sofronie a ridicat receptorul, a format un număr şi l-am auzit:

- Alo! Elvira! Voiam să te întreb dacă mai ştii ceva dinspre Răsărit? Cum aşa, nu mai ştii nimic? Atunci, să-ţi dau eu o veste bună. Pot să ţi-l dau şi pe el, dacă vrei, la telefon.

Surpriză! Stupoare! De necrezut! Am schimbat cele dintâi cuvinte cu soţia mea. Mai bine zis n-am schimbat nici unul. Stăteam amândoi cu' receptorul la ureche şi plângeam. Amândoi, într-un târziu, ea a zis:

- Bine! Mă îmbrac imediat şi vin acolo!

- Noi suntem deja îmbrăcaţi! am răspuns eu. Venim noi acolo.

Soţia mea locuia pe atunci într-un apartament dintr-o clădire cu un singur etaj, în imediata apropiere a Sălii Palatului de azi, împreună cu ea mai stăteau mama şi sora ei, care avea două fetiţe, de un an şi patru ani. La acea oră din noapte, în loc să-şi aştearnă de culcare, Elvira le-a spus

să strângă aşternuturile şi să se pregătească pentru primirea unor oaspeţi. S-au pregătit îndelung, gospodăreşte, numai că oaspeţii nu mai soseau. Ce-o fi cu ei? se întrebau femeile, îngrijorate. Trebuia să fi sosit demult. De câteva ori a coborât soţia mea până pe trotuar, în faţa casei, fără să vadă pe nimeni. Până când, în sfârşit, de după colţul stâng s-au ivit câteva umbre care înaintau anevoios prin nămeţi...

*

Nu mai stărui asupra celorlalte detalii din acea noapte. De altfel, sincer să fiu, nici nu le mai ţin minte. Ceea ce mai ştiu acum este că, multă vreme, eu şi soţia mea n-am izbutit să ne spunem nimic şi nici să ne vedem ca lumea. Cum ne uitam unul la altul, izbucneam în lacrimi. Mai ştiu, de asemenea, că, de cum am intrat în casă, fetiţa mea, Rodica, pe atunci în vârstă de 11 ani, a început să ţopăie prin cameră şi să strige în gura mare: „Tăticul meu trăieşte! Tăticul meu trăieşte![11]

Poate părea paradoxal că nu-mi aduc aminte mai multe detalii dintr-o noapte atât de importantă pentru noi. Ţin adică minte atâtea lucruri din cei zece ani petrecuţi în Siberia şi nu mai ştiu cum a decurs acea noapte a regăsirii noastre. Şi totuşi, paradoxul nu mi se pare de tot acuzator. Eram, în definitiv, la capătul încercărilor şi al puterilor mele. Ajunsesem chiar şi la capătul libertăţii mele, pe care mi-o dorisem atât de mult, în schimb acum nu mai ştiam ce să fac cu ea.

Nici n-a prea fost ea libertate ceea ce am trăit de atunci încolo, după eliberarea mea. Dar, cel puţin eram alături de familia mea, trăiam împreună cu soţia şi cu fiica mea toate vitregiile vieţii. Până atunci învăţasem cât e de lung şi de greu drumul până la libertate. De atunci încolo învăţam, împreună, că libertatea este una singură şi că

atentatele la adresa ei sunt nenumărate. Cu alte cuvinte, învățam cu atât mai mult s-o prețuim la întreaga ei valoare. De aceea am și putut să zic, pentru prima oară în existența mea și din toată inima mea, în acea zi de decembrie, din 1989:

- Bună dimineața, libertate!

Sfârșit

CUPRINS

Argument 5
I. O sentință strigătoare la cer 7
II. Celula condamnaților la moarte 18
III. Ziua executării sentinței 24
IV. Și totuși, s-a produs un miracol ..... *TI*
V. „Pohod na Sibir" 31
VI. Undeva, departe de lume 49
VII. Nesfârșitul deșert al Siberiei 52
VIII. Speranța, ca o lumină în zare 64
IX. Ce scurt cuvânt e libertatea! 76

Contravaloarea timbrului literar
se depune în contul Uniunii Scriitorilor
din România nr. 45101032 - B.C.R.,
filiala sector 1 - Bucureşti

Lector: DUMITRU MATALĂ
Tehnoredactor: EMERALD CHISMORIE
Bun de tipar: 15.10.2000. Apărut: 2000